

LEM PRÆSTEGÅRD I VESTSALLING

Betragtninger over børnenes legevirksomhed. Udarbejdet i den regnfulde sommer 1987 af Max Siegumfeldt

dansk byplan

laboratorium

Byplanhistoriske Noter

45

LEM PRÆSTEGÅRD I VESTSALLING

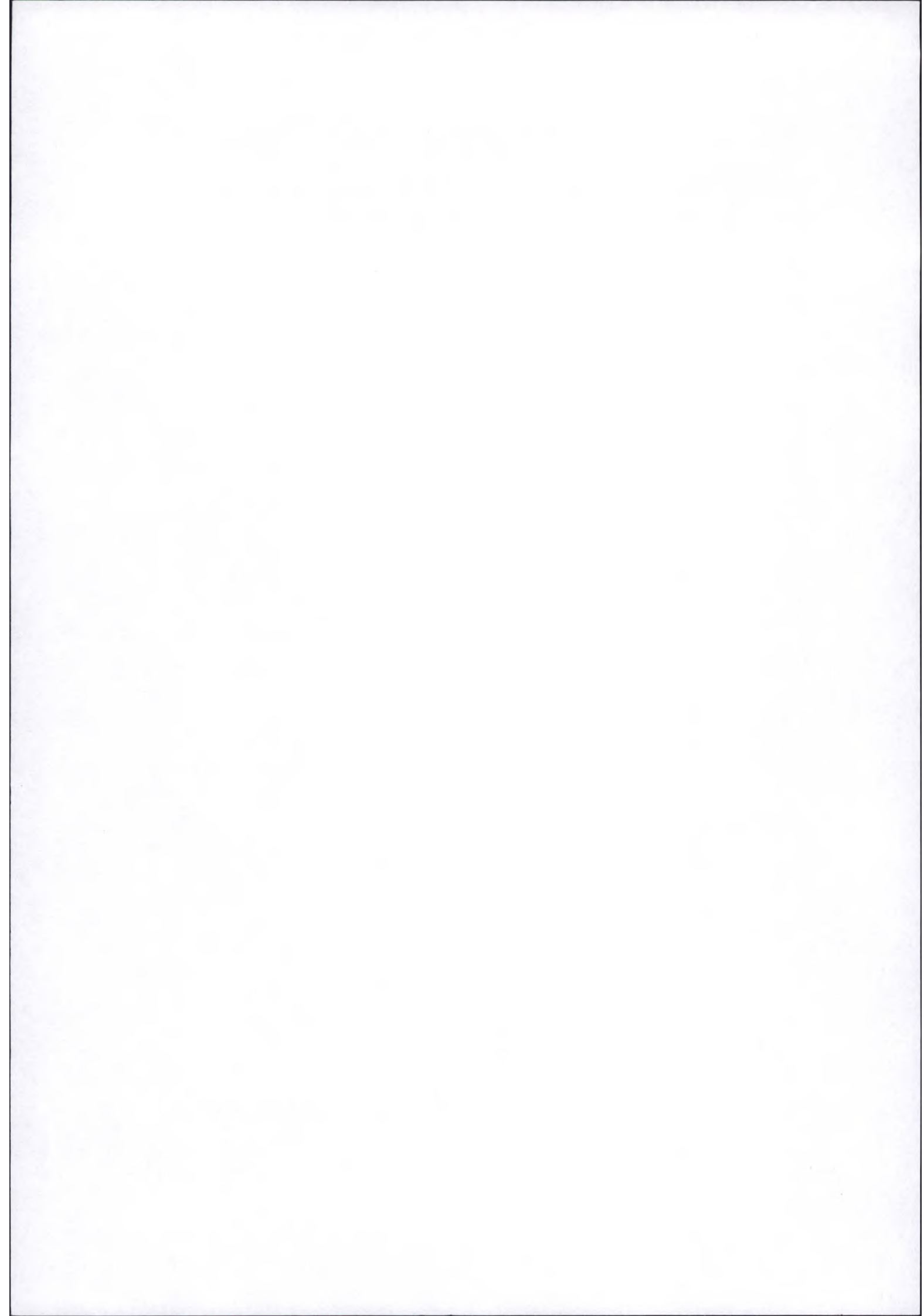
Betragtninger over børnenes legevirksomhed. Udarbejdet i den regnfulde sommer 1987 af Max Siegumfeldt

dansk byplan

laboratorium

Byplanhistoriske Noter

45

LEM PRÆSTEGÅRD I VESTSALLING

Betragtninger over børnenes legevirksomhed. Udarbejdet i den regnfulde sommer 1987 af Max Siegumfeldt

Dansk Byplanlaboratorium, "Byplanhistoriske Noter" nr. 45.

Udgivet af Dansk Byplanlaboratorium, København 2001.
Copyright.

Illustreret af forfatteren

Redaktion og tilrettelæggelse: Edmund Hansen og Vibeke Dalgas
Tryk: KFS i Lund AB

Noten er trykt med støtte fra Margot og Thorvald Dreyers Fond.

ISSN 0900 - 3274

ISBN 87 - 90413 - 22-9

Dansk Byplanlaboratorium
Nørregade 36
1165 København K.
Tlf: 33 13 72 81

Formålet med at udgive "Byplanhistoriske Noter" er at bidrage til belysningen af den danske byplanhistorie i vort århundrede. Det sker blandt andet ved, at planlæggere og andre, der har medvirket, med deres egne ord fortæller om den udvikling, de har deltaget i.

Noterne kan bestå af notater, erindringer eller beskrivelser af særlige emner eller begivenheder. Der er således ikke tale om egentlige historiske afhandlinger eller forskningsmæssige arbejder.

For hvert af de af udvalget afholdte seminarer om særlige planlægningsmæssige emner er der udsendt noter med gengivelse af indlæg og referat af drøftelser blandt seminardeltagerne.

Det er udvalgets håb, at disse "Byplanhistoriske Noter" vil inspirere til at andre på samme måde vil berette om deres oplevelser og erfaringer og således bidrage til fremskaffelse af et nyttigt baggrundsmateriale for eventuel senere forskning - et materiale, som det ellers ville være vanskeligt at skaffe til veje.

FORORD

I 1987 udkom byplanhistorisk note nr. 11 om „Værløse – En kommunes byplanhistorie 1944-77” af Max Siegumfeldt. I 1990 fulgtes denne af note nr. 20 om „Københavns Kommune, humanitær byplanlægning 1940-70”. En tredje note fra forfatterens hånd var allerede klar i manuskriptform samtidig, men nåede desværre ikke at udkomme inden Max Siegumfeldt døde i august 1991.

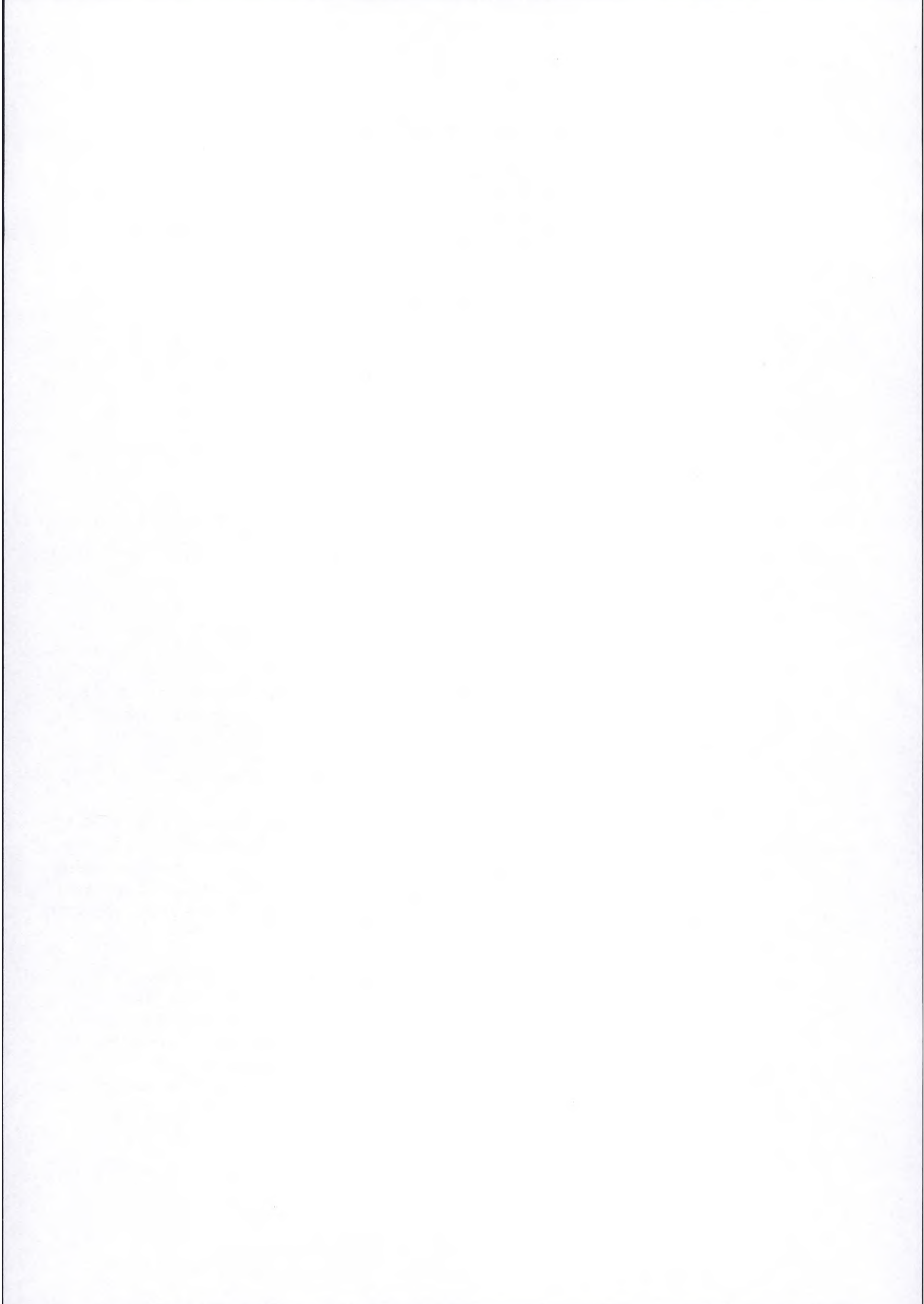
Trods flere forsøg på at få noten klar til trykning er tiden gået på forbløffende vis. Men – bedre sent end aldrig! Max Siegumfeldts tekst om børnenes leg i haverne ved Lem præstegård i Vestersalling tåler at vente: Den er lige så levende og betydningsfuld i dag som for ti år siden, og hvad den siger om børnenes behov for udvikling gennem leg er højaktuelt i dagens pædagogiske diskussion.

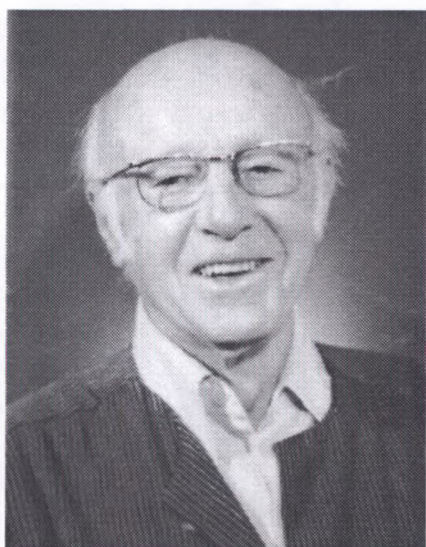
Lem præstegård er beliggende i landsbyen - senere stationsbyen - Lem i Vestersalling, et område i den vestligste del af Viborg Amt. Nærmeste købstad er Skive. Som det fremgår af Max Siegumfeldts skitse findes der både en ældre og en nyere præstegård. Kirken som ligger tæt ved har romansk oprindelse og betegnes som både anelig og usædvanlig interessant, bl.a. på grund af sine rige skulpturelle udsmykninger.

Vi ville gerne have bragt nogle fotos af have og præstegård som illustration til noten. Men desværre var de gamle fotos som kunne fremskaffes så gulnede og utydelige at de ikke kunne anvendes. Heldigvis havde Max Siegumfeldt forudset dette og havde i stedet forsynet sit manuskript med nogle små skitser efter forskellige fotos. Med sin fine, lette streg lykkedes det ham herved at få skitserne til i al deres enkelhed at fortælle det væsentlige. Derfor har vi valgt at bruge disse direkte som illustrationer.

Til oplysning for den læser, som ikke ved hvem Max Siegumfeldt var bringer vi en kort bibliografi. I øvrigt henvises til de to tidligere nævnte noter. Undervejs i redaktionen af noten har vi haft kontakt til Max Siegumfeldts familie, som vi takker for lån af fotos m.v. Også tak til Margot og Thorvald Dreyers Fond for støtte til notens trykning.

Noten om „Lem præstegård i Vestersalling. Betragtninger om børnenes legevirksomhed” udkommer som note nr 45 i skriftserien: „Byplanhistoriske noter”. Tilføjelsen om „den regnfulde sommer 1987” og vignetten med den paraplybærende K.K., tegnet af Max Siegumfeldt i 1958, har vi tilladt os at tage direkte fra originalmanuskriptet til minde om et elskeligt menneske som aldrig glemte at være menneskelig.

BIOGRAFI

Max Siegumfeldt, arkitekt m.a.a

Født i Sønder Omme 7.juni 1900

Realeksamen fra Store Heddinge Borger- og Realskole 1917

Svendebrev som tømrer, Store Heddinge 1921

Afgang fra Teknisk Selskabs' Skole 1925

Ansæt hos arkitekt Harald Lønborg-Jensen 1927-30

Stadsarkitektens direktorat, København 1930-41

Stadsingeniørens direktorat, byplankontoret 1941-68

Direktoratet for Københavns kommunes generalplanlægning
1968-70

Næstformand i Foreningen Socialt Boligbyggeris ungdomsklubber
1949-85

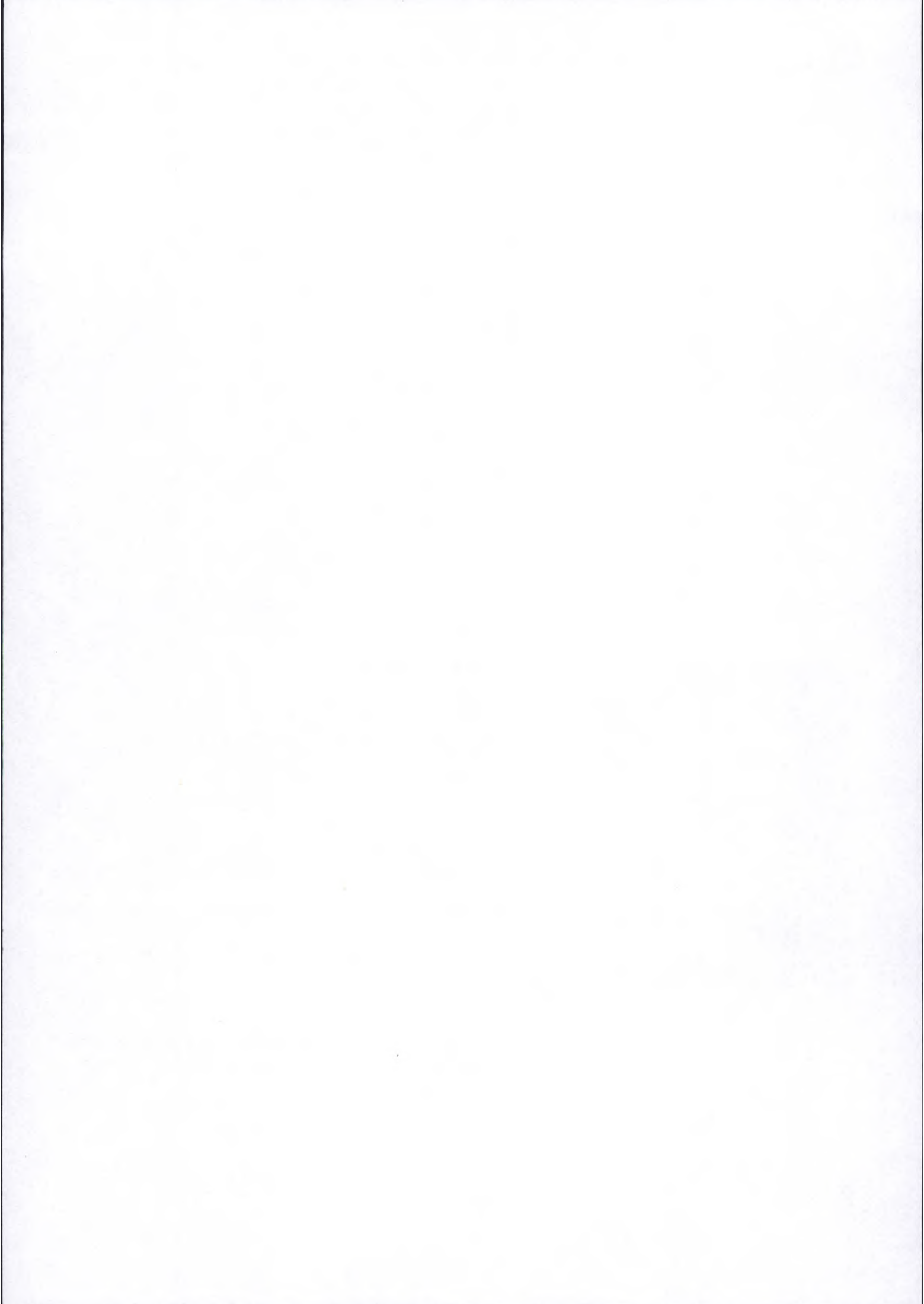
Medstifter af Dansk Legepladsselskab og International Playground
Association

Dansk komitémedlem af ELRA (European Leisure and Recreation
Association) 1970-81

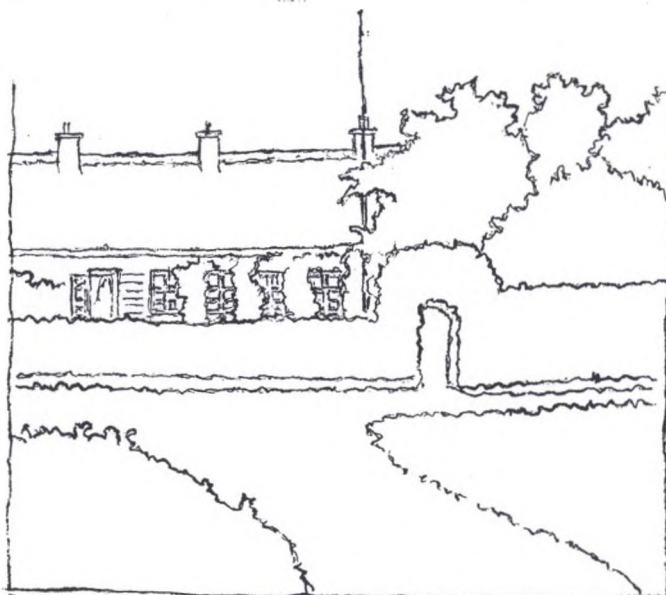
Artikler m.v. i inden- og udenlandske tidsskrifter om legepladser,
børneinstitutioner og om byplanlægning, navnlig om børnenes
problemer i bysamfundet.

Byplankonsulent for Værløse kommune 1948-74

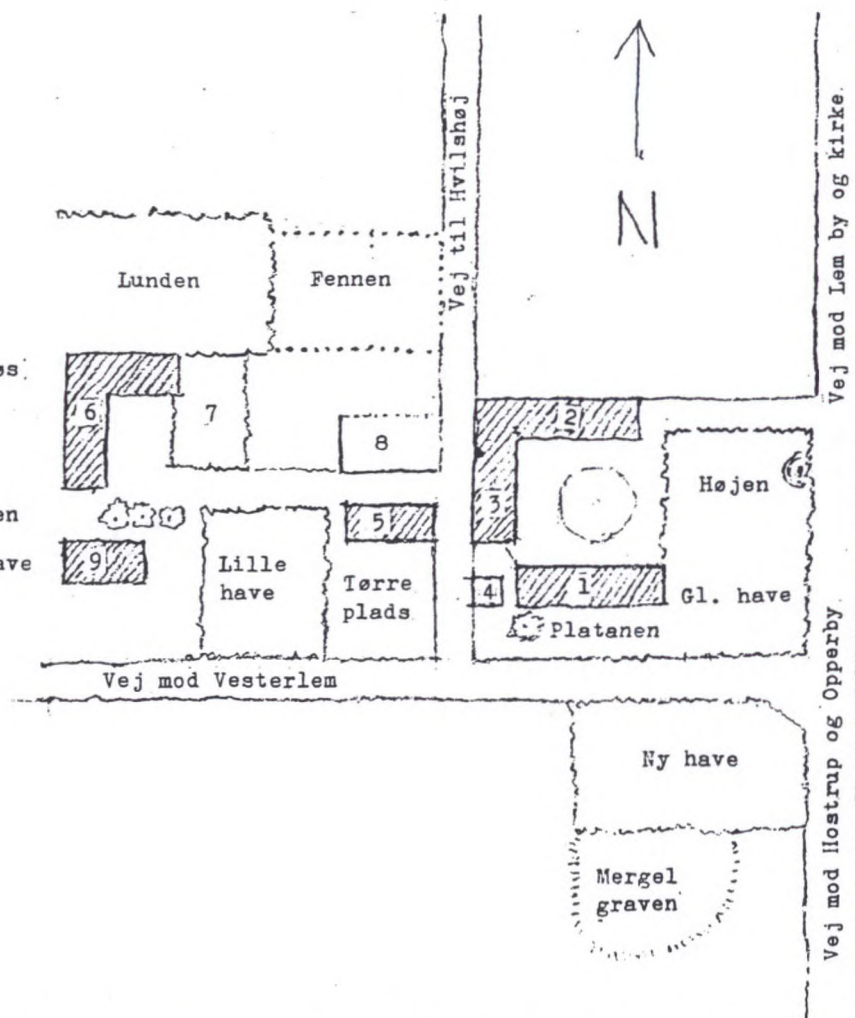
Max Siegumfeldt døde den 31 august 1991, men havde inden da
indleveret manuskriptet til denne note til trykning hos Byplanhisto-
risk udvalg.

LEM PRÆSTEGÅRD I VESTSALLING

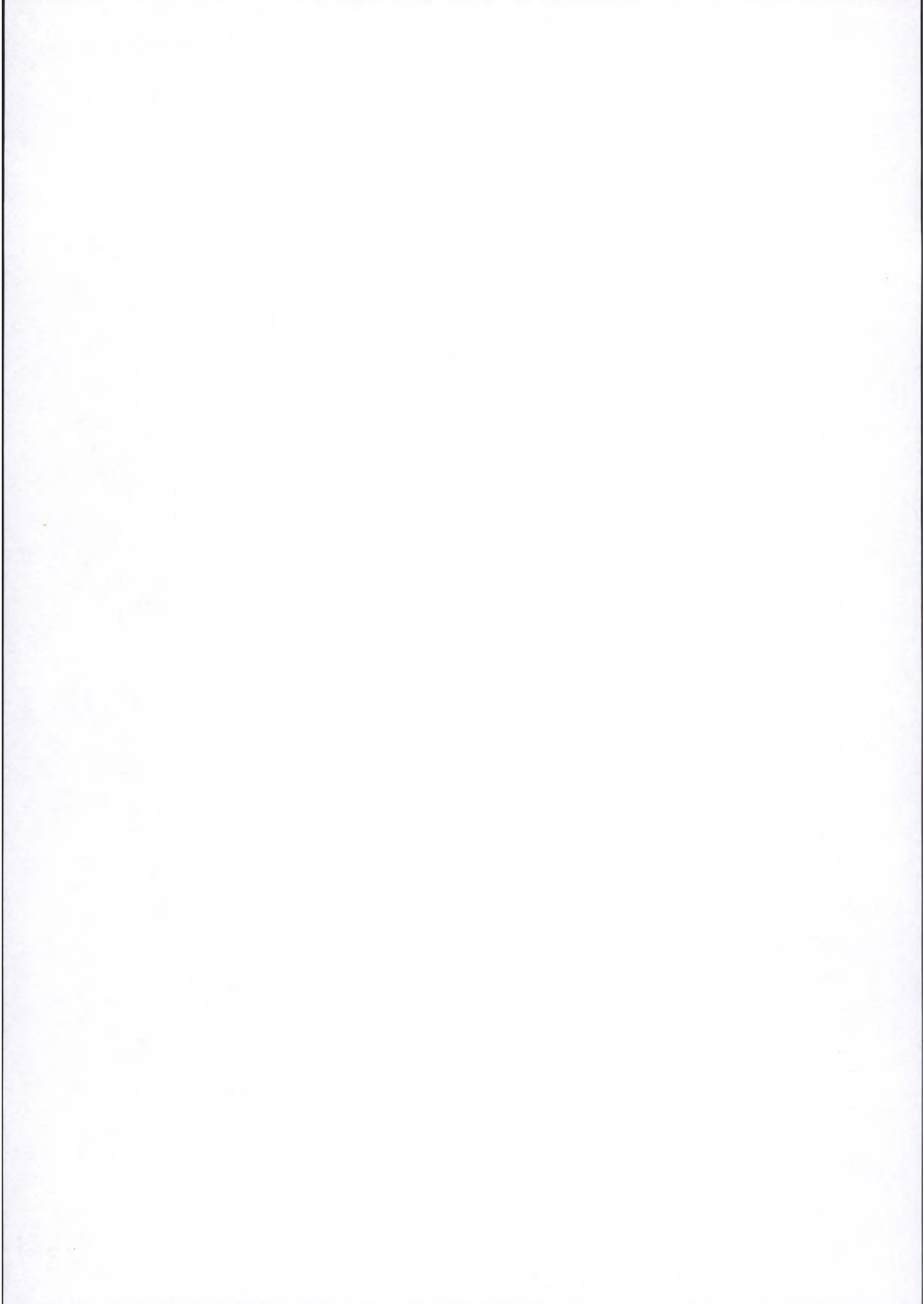

- 1 Stuehus
- 2 Læden
- 3 Kostalden (æ'nes)
- 4 Tørveskuret
- 5 Svinehuset
- 6 Forpagterboligen
- 7 Forpagterens have
- 8 Mødding
- 9 Vognskur

Planen af præstegården som jeg husker den.

m

Familien i Lem præstegård (1905-1914).

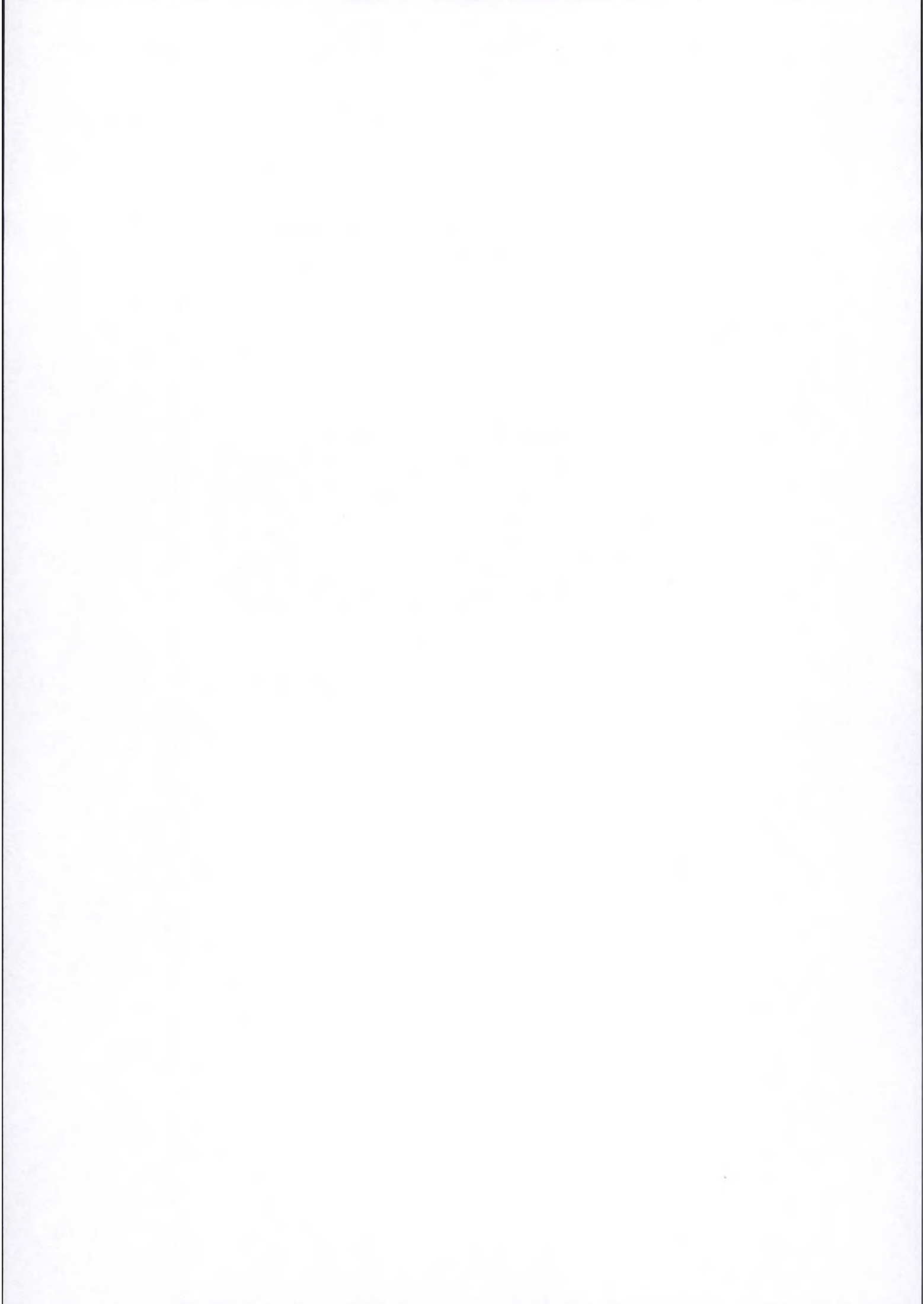
- Fotograferet omkring 1909 -

Øverste række: Far(1865), Martha(1898),
Gustav(1896), Dorte(1897) og Mor(1874).
Nederste række: Povl(1904), Hans Henrik
(1902), Max(1900) og Bitten(1907).

--- + ---

Else og Erik er fødte i Lyderslev 1916.

LEM PRÆSTEGÅRD I VESTSALLING

Betragtninger over børnenes legevirksomhed

Der er sagt meget om, at børns leg har en grundlæggende betydning for deres udvikling i de tidlige opvækstår og at legen ubevidst også har indflydelse på de voksnes måde at tænke og handle på.

Det skal der nok være noget om. For når jeg tænker tilbage på børneårene i Lem præstegård, så står legesituationerne langt klarere i erindringen end noget som helst andet fra den tid. Og det er da også bemærkelsesværdigt, at når vi søskende, der har haft vores tidlige opvækst i Lem, mødes, så vender vi på et eller andet tidspunkt næsten altid tilbage til legeoplevelserne i præstegården.

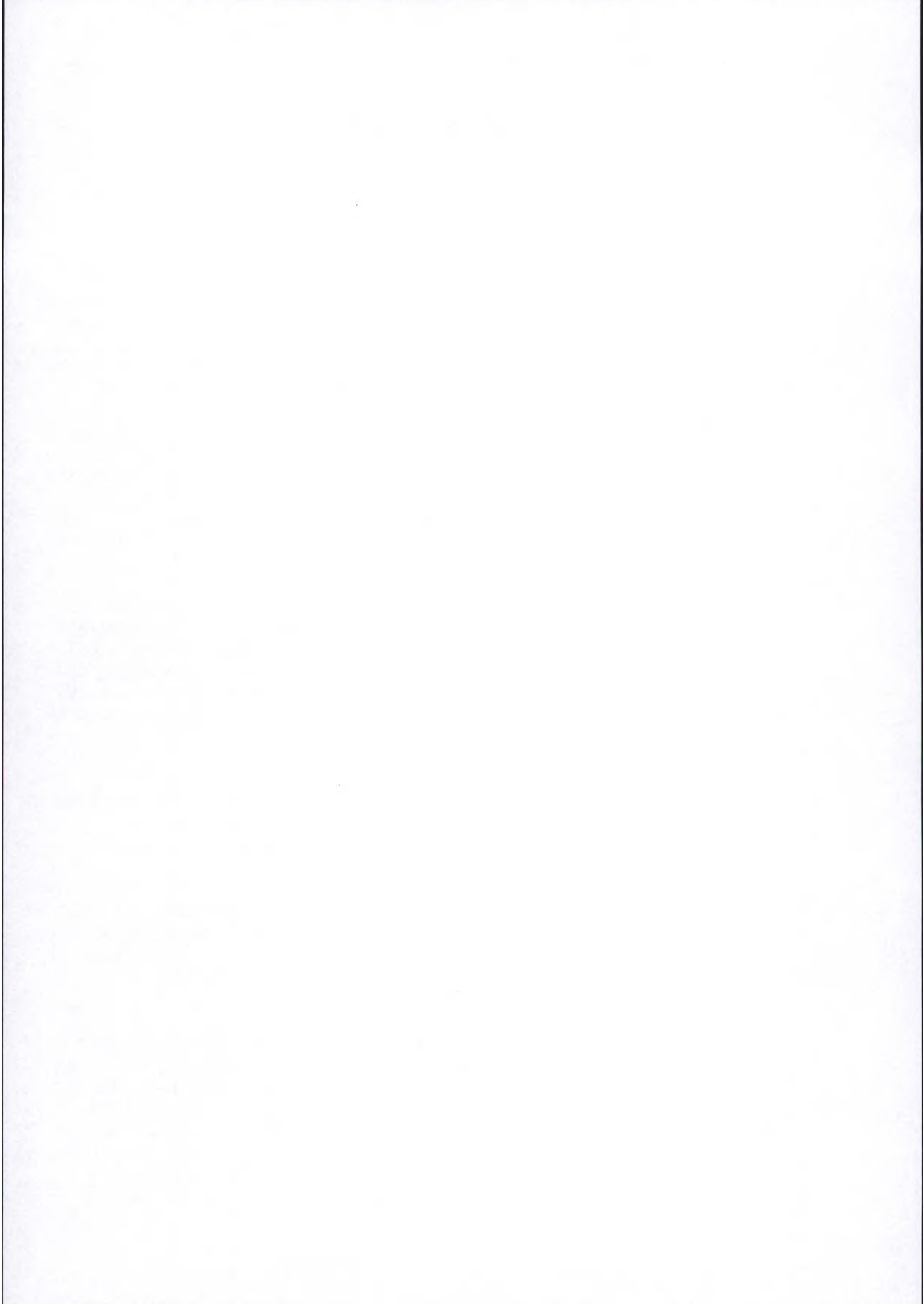
Det bekræfter iøvrigt, hvad den hollandske kulturkritiker Johan Huizinga er inde på i sin bog "Homo Ludens" (det legende menneske). Her i skriver han: "at leg er noget, der produceres, og at legen, når den først een gang er udspillet, bliver stående i erindringen som et immaterielt produkt, som børnene til enhver tid kan tage frem og gentage". Og som fx. vi søskende kan tage frem mange, mange år senere og genlege i erindringen.

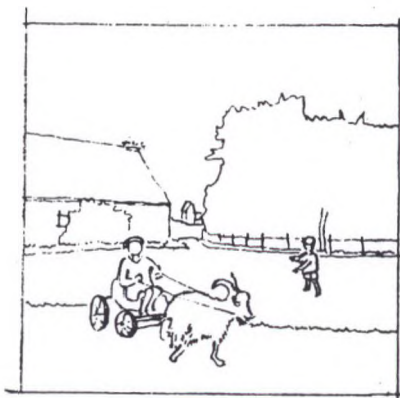
Det er også værd at lægge mærke til, at selvom vi kan være enige eller uenige om oplevelsernes karakter (legens væsen tegner sig jo ikke ens i børns opfattelse og næppe heller i de voksnes erindringer) så får tonen, når vi er sammen, en umiskendelig klang af legeglæde, som fortæller noget om det skjulte legegemyt, vi kun tager frem ved særlige lejligheder, som når vi mødes og mindes barneårene i Lem.

Disse betragtninger har ført til, at jeg syntes det ville være spændende at forsøge, om det var muligt at trænge lidt dybere ind i - måske endda lidt bagom - de legeformer og lege og de forudsætninger (fysiske eller psykiske) der skabte de mange legesituationer, vi oplevede som børn.

For at finde vej gennem legeaktiviteternes mangfoldighed så har jeg prøvet at betragte de mest karakteristiske legeformer, i de omgivelser hvori de blev udspillet. For hver leg har sin mening eller forudsætning, og bevæger sig inden for et bestemt spillerum, fysisk eller symbolsk afgrænset.

De legeformer vi dyrkede, kan groft og langt fra fyldestgørende beskrives som: "agerende lege eller rollelege", hvor det enten var det indtryk, vi fik af de voksnes adfærd og handlemåde, vi gengav, eller det var egne oplevelser i en bestemt situation eller under særlige omstændigheder, vi efterlegede. Det kunne også være "eventyrlege", hvor det var eventyrenes personer, eller heltene fra de spændende børneromaner vi spillede. Der var de fysiske "præstationslege" og der var "bevægelseslegene" med eller uden tælle- og vrøvleremser. Og så var der også de klassiske "sang- og

Laden, storkereden, storketræt
og Gustav med gedebukken.

danselege" med folkloristiske og mytiske tekster, nedarvede fra tidligere generationer.

Det er også kun muligt i store træk at beskrive og karakterisere vore daglige indendørs og udendørs legeområder.

Vi legede naturligvis overalt i huse og haver, i grøfter og på marker, så når vi søskende derfor ofte mindes bestemte legesteder eller legeområder, er det fordi vi mer eller mindre bevidst knytter een eller flere legeoplevelser til netop dette særlige sted. Derfor vil jeg i det følgende hovedsageligt beskæftige mig med de lokaliteter, jeg føler var særlig markante i vores legetilværelse *børnestuen, haverne og lunden* - de står klarest for mig i erindringen, og må derfor have været skueplads for en stor del af vor legevirksomhed.

Børnestuen

Børnestuen var vor indendørs legeplads "par excellence". Den skulle i dårligt vejr og navnlig i den mørke vintertid - kompensere for vore udstrakte udendørs legemuligheder. Luften her kunne derfor til tider være mættet med larm og tummel og støjende legeaktivitet.

Stuens begrænsede størrelse - næppe mere end en snes kvadratmeter stor - appellerede til en skærpet opfindsomhed og til valg af særlige legemotiver og deres iscenesættelse. Pladsforholdene satte jo grænser for udfoldelsesmulighederne, og intensiverede samtidigt aktiviteten, som bevægede sig på mange forskellige planer både fysiske og mentale.

Børnestuen fungerede omtrent som en slags "legenes idébank", fordi mange af vore lege blev udtænkt, afprøvet og iscenesat her. Det var navnlig lege, som man kunne kalde "refererende rollelege".

Det kunne være mange af de forskellige dagligdags ting, der skete omkring os, eller hændelser vi havde oplevet, eller måske blot hørt tale om, vi gengav. Og de blev næppe mindre interessante af at blive gengivet i vores fortolkning. Så selv om vi godt vidste, at det hele kun var "for sjov", så blev legene udspillet med en optagethed, der ganske eliminerede bevidstheden om "kun for sjov".

Herom har Johan Huizinga fortalt følgende lille illustrerende historie. En far så sin søn sidde på den forreste af en række stole og lege tog. Han gik hen og kærtegnede drengen, der straks indvendte: "Jammen far, du må da ikke kysse lokomotivet, for så tror vognene ikke, at det er alvor".

Ganske tilsvarende beretninger om børns indlevelse i leg kan man finde refereret adskillige andre steder, og den samme optagethed af leg kunne være oplevet i børnestuen i Lem. Jeg ser helt tydeligt for mig Povl stille stole på række og geled, og med største optagethed

lege tog med sig selv på den forreste stol som både togfører, lokomotivfører og det frembrusende tog, levendegjort med hænder og arme som arbejdende plejlstænger og et fft - fft- fft- fra den overskydende damp. - Han var toget. Og når Hans Henrik legede "papiersællermann med fløj helt alene" (et bordfløj lagt over to stolesæder, hvorfra han solgte papir fra fars papirkurv, uden indblanding af andre) ja, så følte han sig som papirhandler, der med største indlevelse i rollen solgte papir til sine imaginære kunder.

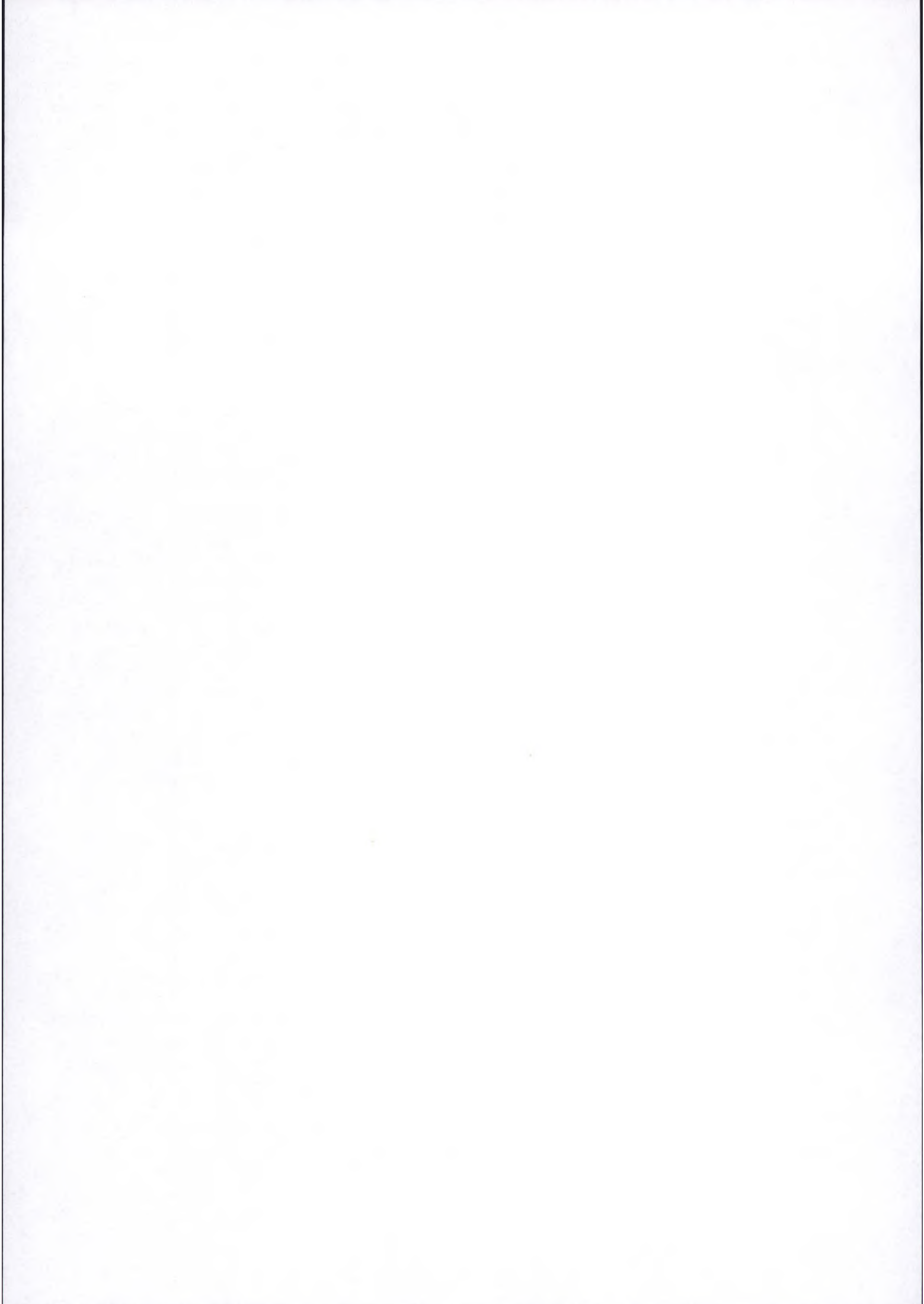
Det at slå søm i børnestuens vindueskarm eller andre ligeså bekvemme steder i stuen, var for mig ikke bare "at slå søm i". Jeg følte virkeligt, som var jeg den tømmer, der var med til at bygge forpagterens nye svinehus, når jeg hamrede mine to- tre- og firetommersøm i bund.

Ved dilletantforstillinger i forsamlingshuset følte vi os næsten på hjemmebane. Det, de voksne foretog sig på scenen, svarede jo helt til hvad vi præsterede i vore rollelege; og dilletantforestillingerne blev da ofte - som "rollelege i 2. potens" - genspillet i børnestuen.

"Teknik" har altid haft en magisk tiltrækning for børn - traditionelt for drenge - og da teknikken kom til præstegården i form af "telefon" (som bestemt ikke var for os børn) og vi samtidig var i besiddelse af et gammelt vækkeur, som altså bare kunne ringe, blev "telefonlegen" til. En af os og det gamle vækkeur placeret ovenpå det store linned skab i børneværelset var telefoncentralen, og med sejl garnsledninger derfra ud til abonentterne i stuens hjørner var telefonsystemet etableret, og legen kunne begynde. - Et ryk i sejl garnet - "telefonen" ringede - centralen svarede - illusionen var fuldendt. Telefonlegen var "medieleg" som de fleste lege med legeredskaber er. Vækkeuret var mediet, der udløste legens idé, og gav den et skær af virkelighed, uden hvilken telefonlegen næppe var blevet produceret. Uden vækkeur - ingen telefonleg.

Også "grammofonlegen" var et teknisk vidunderprojekt. Den opstod, fordi vi havde hørt grammofonvidunderet hos urmageren i Lem by, og set hvordan det foregik. - Et tæppe blev lagt over bordet i børneværelset. Det nåede helt ned til gulvet og skjulte grammofonteknikken under bordet (det var også en af os). Oven på bordet stod en ældre emaljeret tallerken, og ved siden stod "grammofonmanden". Når han kørte fingeren rundt på tallerkenen, gik mekanikken under bordet i gang, og det i almindelighed imaginære publikum, kunne så vælge mellem tale (ofte mærkelige uartikulerede lyde eller hyl fra unikummet) og sang (I østen stiger solen op, Tingelingelater el.lign.). Jeg tør roligt sige, at vores leg da var over al forstand - ialt fald de voksnes.

Børnestuen var, som nævnt, ikke noget stort rum, og var meget enkelt møbleret. Der var et bord og et par pindestole. Så var der mors kæmpemæssige, dobbelte linnedskab og en fast bänk langs vinduesvæggen. Et par løse bænke, som blev brugt når far havde konfirmander, blev ofte stående i stuen bagefter, og var et vigtigt

supplement til legeremedierne. Og endelig ikke at forglemme kakkelovnen i hjørnet af stuen.

Alt hvad stuen indeholdt af inventar indgik som en ressource i vores leg enten som enkeltrekvisit med en særlig legefunktion (med alle fire ben i vejret var bordet således et drabeligt sørøverskib, og stolene og linnedskabet kunne - som allerede nævnt - fungere i mange forskellige legeroller), eller inventaret kunne samlet være et "helle" når legen "på alt højt" larmende for gennem stuen.

'På alt højt' var en slags "præstationsleg" hvor det gjalt om ikke at træde på gulvet. Den var ikke ganske ufarlig. Engang endte legen med at Martha faldt og bed sin tunge over, så hun måtte under lægebehandling. Legen kunne også ende med at kakkelovnen røg i gulvet med et brag, når en af os for at undgå at 'Falde i vandet' hagede os fast i "et eller andet", der ragede ud fra ovnen (der blev vistnok kun fyret i ovnen når far havde konfirmander), og et rabalder fra børnestuen var så almindeligt, at ingen blev særlig overrasket over bumpet. Vi fik da også en vis øvelse i at stille den op igen og få den til at se tilforladelig ud.

De traditionsbårne sang- og danselege og de mere ordnede "turlege" hørte næsten udelukkende til, når fremmede børn, der ikke var fortrolige med vores sædvanlige, intuitive måde at lege på, blev inviterede til "børnegilde" hos os.

Overfor denne beskyttede indendørsleg i børnestuen står udendørslegen (bortset fra det vi idag kalder byggelegepladsvirksomhed, der ikke hørte til i vort legeskatolog) i almindelighed som en mere fleksibel og ustabil aktivitet. Dels fordi så mange tilfældige påvirkninger udefra når som helst kunne anfægte udelegen eller ændre dens karakter, dels fordi omgivelsesens skiftet kunne virke ødelæggende på illusionen, hæmme legen, omskabe den eller starte en hel ny.

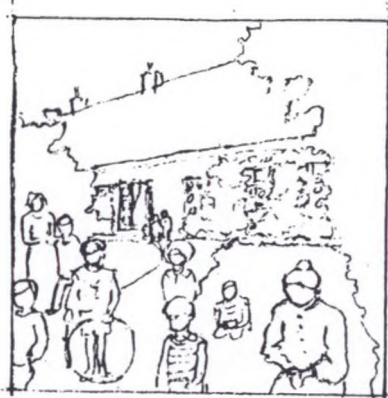
Haverne og Lunden

Familien uden for fars vindue.
Farfar til venstre.

Der var en verden af legemuligheder omkring præstegården, hvor vi næsten uden fysiske skel og helt uden begrænsning for fantasiens flugt kunne realisere vores fantasi- og drømmeverden. De rent "spontane" legesituationer kunne - inspirerede af de ubetydeligste genstande, vi mødte på vor vej, eller af de mest dagligdags hændelser - opstå hvor som helst, medens de mere "introducerede" og de "intuitive" lege fortrinsvis udspillede sig i og omkring præstegårdens tre haver og lunden. De tre haver kaldte vi: "Den gamle have" "Den nye have" og "Den lille have". Dertil kom så "Lunden". Men derudover var der de mange uforudsete legemuligheder, der pludselig og ganske uventet dukkede op, og som ikke kan registreres.

Den gamle Have. Når vinterpanelet foran havedøren i spisestuen blev fjernet om foråret, og døren til haven åbnet, var det som

Forhaven med børn og voksne.

strømmede den fortættede legeatmosfære fra børnestuen ud gennem spisestuen og havedøren, og bredte sig over den gamle have og hele det omgivende legerevier.

"Den gamle have" strakte sig syd og øst om stuehuset, og var den "adstadige have". Den må have været på alder med præstegården selv - vel en 40 - 50 år og var både i sit anlæg og sin beplantning ret traditionel. Men den rummede to særlige, og for os børn betydningsfulde legeattraktioner - 'Platanen' i det sydvestlige hjørne af haven og 'Højen' i det nordøstlige.

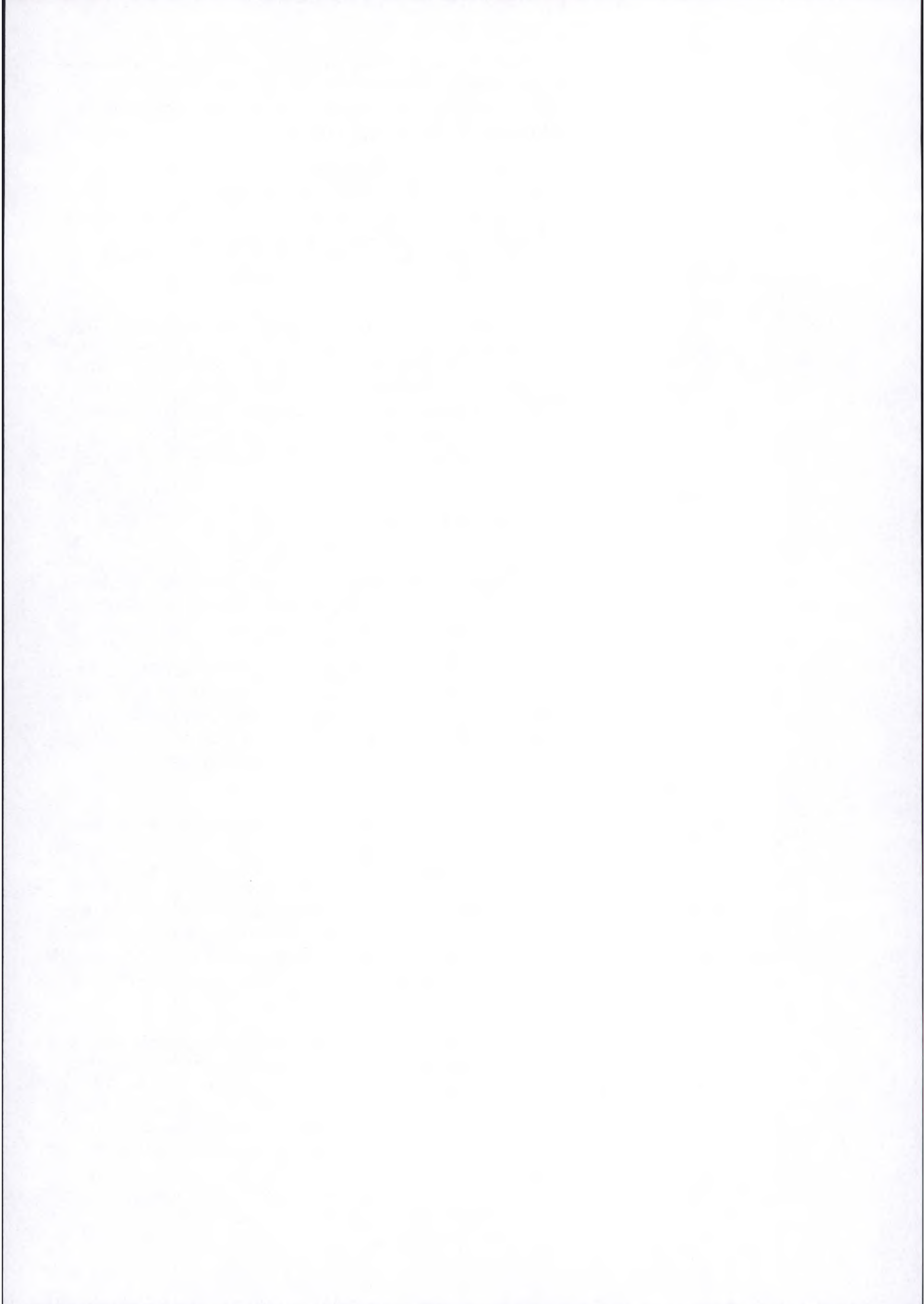
I og omkring platanen foregik den stilfærdige og stationære leg, hvor navnlig de mindre søskende fik lejlighed til at øve deres fysik og deres mod på at klatre i træer. De introducerede lege - som "rollelege" "eventyrlege" og andre "agerende lege" - der gerne krævede et eller andet sceneri, udspillede ofte omkring højen, eller med den som udgangspunkt. De helt spontane og uberegnelige lege kunne naturligvis "gå i luften" hvor som helst i haven.

Platanen. Som små levede vi en stor del af vor udetilværelse i og omkring platanen. Den tog fra første dag imod os med sine åbne, stærke og gæstfrie grene. - Vorherre må helt bestemt have tænkt på vores særlige familiekonstellation, da han skabte den, og den tog da også lige kærligt imod nye familiemedlemmer, efterhånden som de præsenterede sig for den.

For et par år siden så jeg platanen igen. Jeg må gå ud fra, at det var den samme, for den stod på sin sædvanlige plads, og så for mig præcis sådan ud, som da vi forlod den for omkring 70 år siden. Den stod der med sine tykke, marmorerede grene og sin lidt kluntede stamme, som om den længtes efter at tage et nyt sæt unger i sine stærke grenes favn.

Når helt små børn opdager deres egen krop, og begynder at lege med fingre og tæer og andre dele af legemet, kalder psykologerne det sådan noget som "erkendelsesleg" eller 'funktionsleg'. Det var noget i den retning, de små oplevede hos platanen, når den gæstmild åbnede sin favn for dem, og de lærte den at kende og de efterhånden vovede sig højere og højere op og længere og længere ud på de tyndere grene. De blev venner med træet, som til gengæld passede omhyggeligt på dem - jeg erindrer ikke at platanen nogensinde har "spildt" nogen af de små på jorden.

Selvom platanen fortrinsvis var de små børns legeplads, var den så fyldt med legemuligheder, at også de lidt større børn betragtede den som et legemedium, der ikke kun opfyldte et kravlebehov. Den gav også spillerum for fantasien, når fx. grenenes bevægelser - aktiverede af vinden eller af os selv - blev opfattet som et skibs duven i søen, og vi så os selv i rollen som skipper, matros eller noget helt andet, som vi kendte fra "Kaptajn Marryats romaner". Eller var det måske "Fem uger i Ballon", der var legetemaet, når vi i platanens grene følte os frit svævende som om

intet bandt os til den verden, der eksisterede kun en meter eller tre under os.

Adskillige andre legesituationer- kun dunkelt tegnede i erindringen - knytter sig til dette vidunderlige og eventyrlige legetræ.

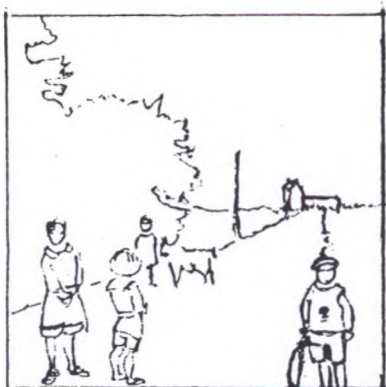
Højen. Legen i og ved platanen var stationær og relativ stilfærdig. Anderledes var de lege, der samlede sig om eller havde udgangspunkt i højen - havens anden legeattraktion.

Højen var i sig selv noget af en anakronisme. En overlevering fra tidligere generationers romantiske opfattelse af et haveanlæg. I vor tid havde den sin største haveberettigelse som stedet, hvorfra man havde et vidt udsyn mod øst over Bustrup bakker mod Håsum kirke, og i klart vejr helt til Hvidbjerg kirketårns pyramideformede tag.

Det var dog ikke så meget udsigten fra højen, der optog os børn - bortset fra de talrige ildebrande vi efter et kraftigt tordenvejr ofte kunne tælle der oppe fra - men højens form, dens beplantning og beliggenhed i et hjørne af haven, hvor vores legeaktivitet nogenlunde uforstyrret kunne udfolde sig. Desuden følte vi, at vi på højen - ligesom i platanen - var hævet lidt over omverdenen, og at vi, selvom vi havde fast grund under fødderne, kunne se det hele en smule fra oven.

Miljøet her gjorde, at legen ofte gik i retning af det man kan kalde introduceret leg, dermed forstår jeg, at legen i forvejen var bestemt eller udtænkt og forberedt i visse detaljer, selvom den under legen ofte kunne skifte karakter. Derfor var det så godt som altid "gruppeaktivitet", der prægede legevirksomheden omkring højen.

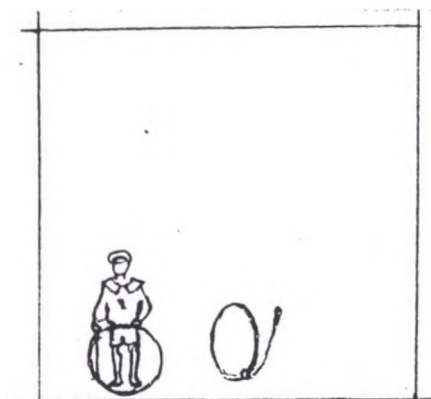
Det kunne være familielege som "Far, mor og børn" vi legede, og adskillige dukkebørn er blevet puslet og vugget i søvn i dukkevogn eller legevogn på højen. Højen kunde også fungere som en scene, hvor de lidt mere ophøjede "eventyrlege" udspillede. Prinser og prinsesser og andre standspersoner i interessante dragter har vandret op og ned ad højen (børn elsker at klæde sig ud og spille en eller anden fornem rolle) eller de er fra højen blevet kørt rundt i havens gange i vores legevogn forspændt een eller flere prustende drengeheste.

Vejen mod Lem by og kirke.
Højen skjult bag bevoksningen.

Også de mere martialske lege "indianerlege" og "røver og soldaterlege" kunne højens formation og bevoksning inspirere til, selvom den slags lege gerne blev henlagt til andre steder på legerovieret, der i endnu højere grad indbød dertil.

Den omstændighed, at højen hævede sig som en bastion mod vejen til Opperby, hvor mange børn gik i skole, fristede til at vi af og til om vinteren, når der var sne, etablerede sneboldeoverfald på skolebørnene, når de var på vej hjem fra skole - vi var ellers aldrig i klammeri med dem - og til trods for vores skanse-mæssige fordel blev vi ofte de tabende i kampen.

Æ'spøgring el. spøghywl.

Spøgering og storketræ. Smeden i Lem lavede et stykke legetøj til os, som jeg aldrig har set andre steder, og som jeg heller ikke husker at andre børn i Lem legede med. Jeg mener at kunne erindre at smeden kaldte det "æ'spøgring" eller "æ'spøghywl" (legering eller legehjul). Det var noget i retning af et tøndebånd eller trillebånd lavet af rundjern ca. 60 cm i diameter, og forsynet med en styrestang (også af rundjern) hvis nederste ende greb omkring ringens rundjern som en øsken. Ved at presse styrestangen frem mod rundjernsringen blev denne skubbet igang med en skingrende, metallisk lyd, der kunne høres vidt omkring. Der skulle forøvrigt ikke så lidt håndelag til for at kunne behandle æ'spøgring med færdighed.

Den skingrende lyd af jern nod jern og den fart, der kunne opnåes med ringen, skabte associationer om tog- og jernbanefart. Æ'spøgring blev derved det medium, der - ofte med udgangspunkt i højen og i "Jernbanedampgalop" - førte os gennem havens gange ud i "den vide verden". Det var de steder i haven, der blev valgt til at være de fremmede lande og byer, vi havde hørt og læst om, og som vi derfor involverede i legefærden.

"Associationsavlede lege" var nu ikke de eneste vi dyrkede med smedens legering. Selve fartens, bevægelsens og håndelagets dynamik var i sig selv noget essentielt, som kunne være leg nok; men det kunne dog også føre til en vis form for "prale- eller showleg", hvor det gjaldt om at vise sin færdighed i at behandle mediet frem for et - helst applauderende - publikum.

En fælles scene for sådanne "præstationslege" kunne pladsen ved østgavlen af huset være. Her blev der i sommerferietiden ofte drukket eftermiddagskaffe - i alt fald af de voksne - som da kunne være et venligsindet publikum til vore præstationer.

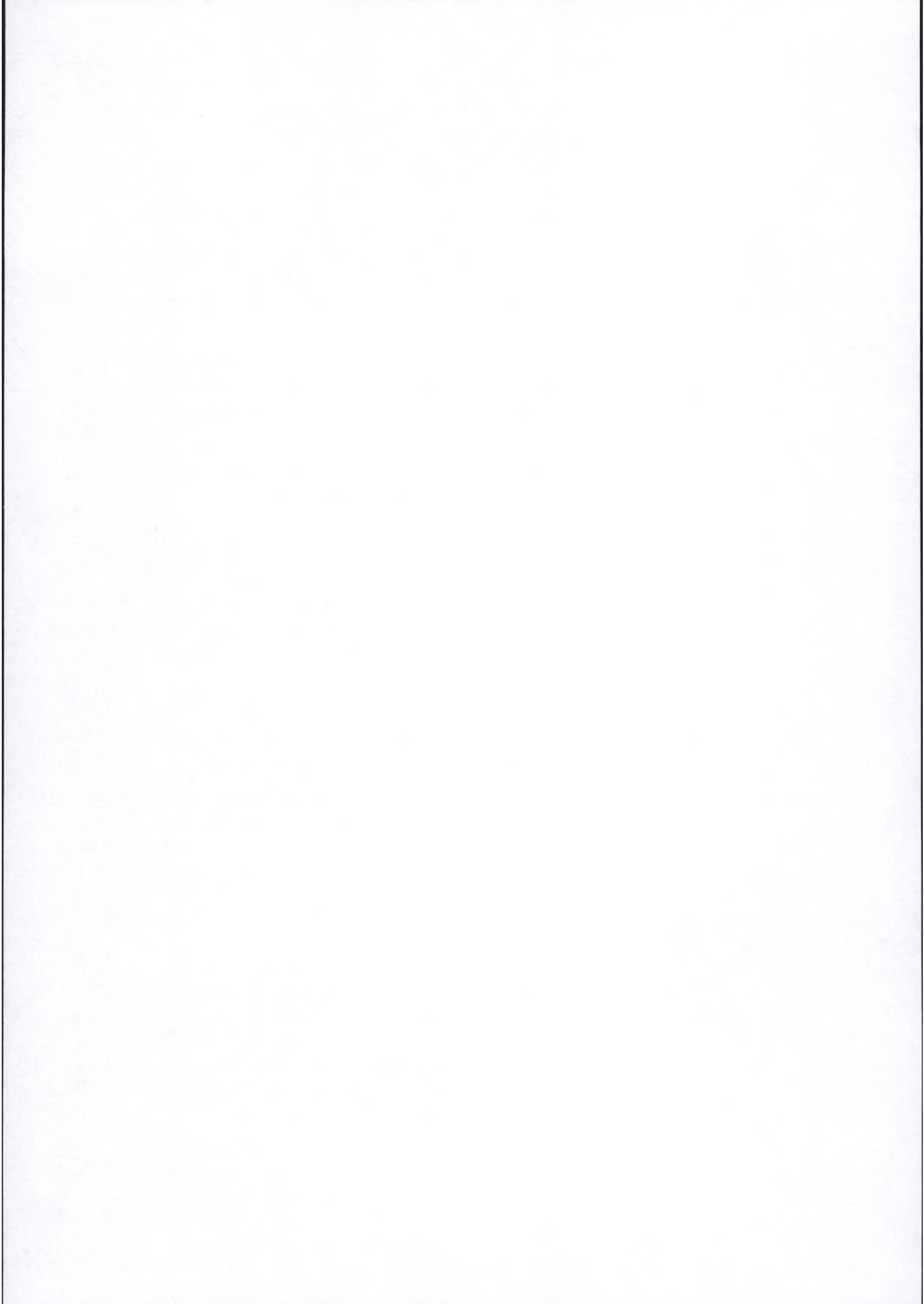

Eftermiddagskaffe ved "gavlen".

Pladsen havde en særegen atmosfære. Gavlen med den lange eftermiddagskaffebænk, de store træer med gyngen, og dertil et vist stænk autoritet sivende ud fra vinduet til fars studereværelse, skabte et lidt prætenttøst, men samtidig også et lidt anspændt miljø, som kunne have en vis afdæmpende virkning på legevirksomheden. Derfor var legen ved gavlen i almindelighed ikke langvarig.

Var der derimod publikum, ændrede legen karakter. Fra at være flygtig og umiddelbar, blev den reflekterende og mere bestandig, for nu skulle der spilles op til et publikum. Det gjaldt bl.a. legen med æ'spøgring. Her var der fin anledning til at prale med sine færdigheder i at behandle mediet. Tilskuere er jo altid et vigtigt incitament for præstationsindsatsen, så den spontane, umiddelbare leg blev simpelthen et "show".

Det samme gjaldt også den stationære leg omkring "gyngen". Også her udløste publikum et showkomplex hos os, så den almindelige, lystbetonede "gyngetur" med det søde sug i mellemgulvet gled over i en opvisning af vore forskellige gyngefærdigheder, der godt

kunne få et godmodigt og rart publikum til at applaudere. Så selv denne banale gyngelig kunne ophøjes til en "opvisningsleg".

"Nøddegangen" - dunkel og lidt afsides langs krattet i havens nordskel - havde i sig selv en vis spændingsfylde, som skabte naturlige destinationer for vore togter med æ'spørgning rundt i haven til vore "fremmede lande og byer".

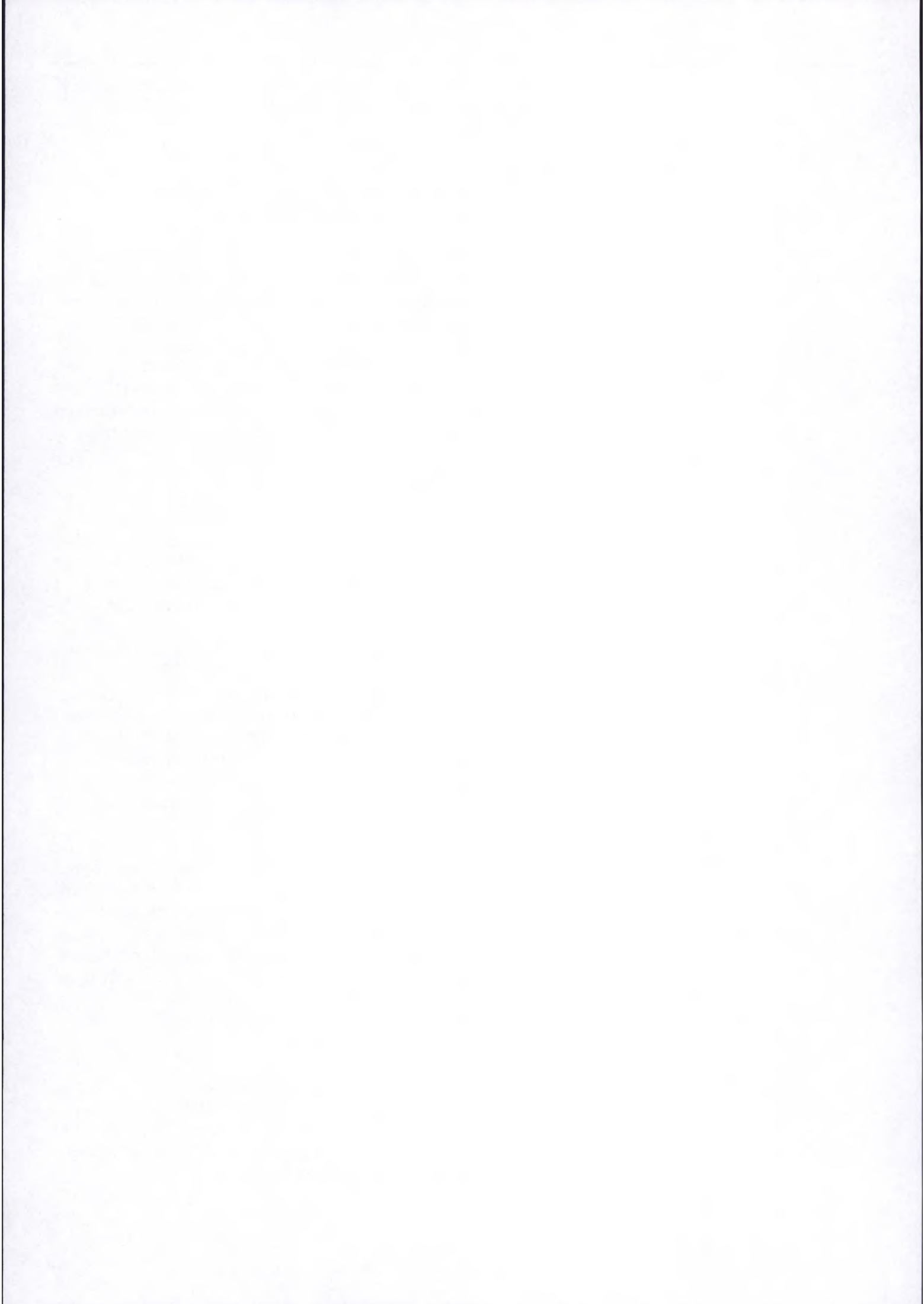
Men nøddegangen var nu en hel del mere end det. Krattets lidt lønlige atmosfære inspirerede bl.a. Hans Henrik og Povl til deres leg med "Hemmeligheder". At en leg bliver mere spændende ved at være hemmelig er karakteristisk, og er det ikke mindst for mindre børn. Det, som var hele legen for H.H. og Povl, var, at de havde en hemmelighed, som var deres helt alene. Hvad hemmeligheden bestod i var ganske underordnet. Det kunne måske være et hul i jorden, dækket med et par pinde, en særlig sten, et par grene bundet sammen med et stykke sejlgarn og måske med en "Hulko" (en sten med et hul igennem) i den anden ende, eller noget andet ligeså ligegyldigt; blot det var hemmeligt.

Men ikke desto mindre indeholdt legen en ubevidst psykologisk pointe, der bestod i, at de med "dunkeltale" kunne gøre os andre nysgerrige og ivrige efter at opdage hemmeligheden. Og selvom vi prøvede at tilsløre vores ivrighed mest muligt, måtte vi ofte erkende at det var "de to små", der havde fået "skovlen under os".

"Hemmelighedsbegrebet" er i sig selv et mærkeligt u håndgribeligt fænomen. Det kan have en næsten mytedannende virkning, som jeg tror at især børn ligger under for. Men den kan også skabe idéassociationer hos drømmeriske og følsomme børn. Nu vil jeg nødig sætte Hans Henriks og Povls uskyldige leg med hemmeligheder i forbindelse med noget mytisk. Men skjult i legeformen lå der noget skalkagtigt, som kunne pege hen imod H.H.s underfundige "enelege" som i deres forskellige former havde et vist "kultisk" præg.

Hans Henrik havde et "kultsted" i toppen af et bestemt træ i haven. Her kunne han, der var en både tænksom og følsom dreng, ty hen, når han midt i børnemyllderet følte trang til at være for sig selv (som i hans eneleg i børnestuen). Uforstyrret kunne han sidde her oppe og hengive sig til de følelser, der fyldte ham, og som han gav udtryk for gennem sine, for os andre, i bogstaveligste forstand uforståelige "Lieder ohne Worte", med de kryptiske titler "Gudfaders Lys", "Avibilis", "Ilden brænder over måneskin" og "Træerne falder ned på kastanjeerne".

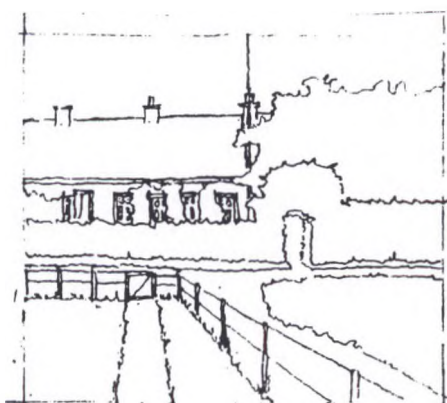
Jeg tror, det må have været meget dybe og stærke følelser, som han kun har kunnet få afløb for gennem de næsten trance-agtige, ordlignende lyde, der lød fra toppen af træet i en "messende" form, som jeg kan være tilbøjelig til at opfatte som afledt af den liturgi, han må have oplevet under fars gudstjeneste.

En anden af Hans Henriks enelege var hans "størkeleg". Den foregik også i toppen af et træ i haven, hvorfra han dyrkede en form for "størke-kultus". Her oppe fra kunne han studere præstegårdens størkefamilie, som han betragtede som sin ubestridelige ejendom, som han alene skulle tage vare på og beskytte. Størkeungerne havde han til gengæld eneret på og kunne - i billedlig forstand - forære dem bort til meget kære venner. HB kunne i timevis sidde i sit størketræ, og se på sine størke og småsnakke med dem, og næsten føle den ældgamle "størkemyte" om størken som livsbæreren, virkeliggjort i vores egen børnerige familie.

De to sidstnævnte enelege minder en hel del om hinanden. De udspillede i samme "metafysiske" legeverden. Men der er dog den forskel, at H.H. i den første - den sakrale leg - helt ekstatisk leger sig selv, d.v.s. sit eget jeg, medens han i størkelegen indtager beskuerens og beskytterens emotionelt engagerede rolle.

Jeg har betegnet "Den gamle have" som den adstadige have, fordi legen trods alt var mere afdæmpet her, end den var når den blev udspillet længere borte fra de hjemlige autoriteters kontrol. - i "Den lille have" "Den nye have" og "Lunden".

Præstegården set fra syd - efter "den nye have" var blevet anlagt.

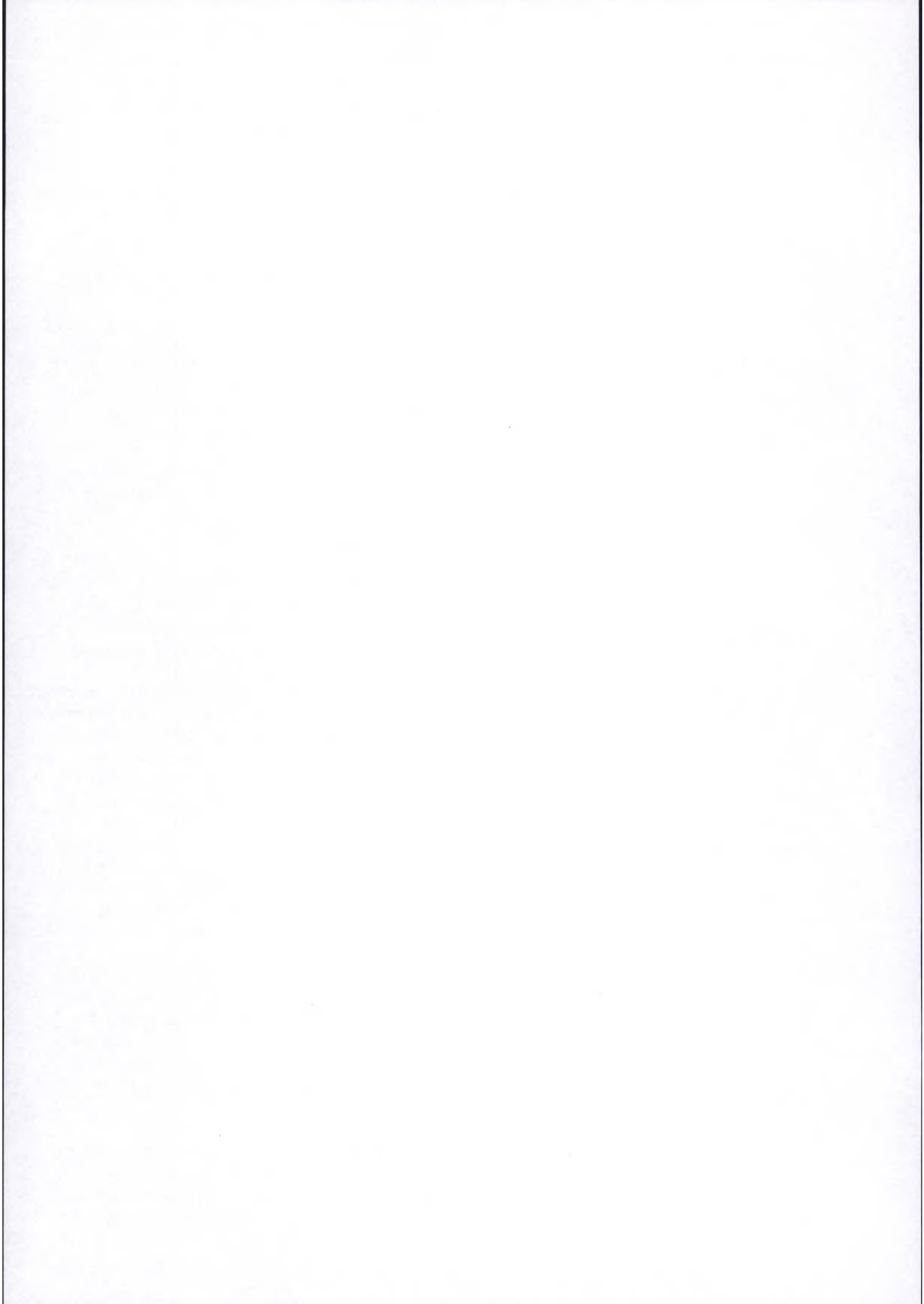
"Den nye have". På marken syd for den gamle have blev "den nye have" anlagt, på et areal, som far havde byttet sig til ved at afstå Lunden (som tilhørte præsten) til forpagteren. Haven skulle dels stimulere forsyningen af køkkenurter og grønsager til den stadig voksende familie, dels udvide fars mulighed for at dyrke sin køkkenhaveinteresse. Haven var derfor en "fornuftig" have, anlagt med lige og vinkelret på hinanden krydsende gange, og indrammet på de tre sider af et simpelt hegn af stolper og hegnstråd. Den sydlige side grænsede op mod mergelgraven, om hvis farlighed vi fra første begyndelse var blevet belært, og som vi senere skulle få syn for sagn ved den tragiske drukneulykke, der kostede en af fars konfirmander livet. Havearealet kan ikke have været ganske rektangulært. I det ene hjørne var der et trekantet areal tilovers, og det blev parcelleret ud til os børn, så vi i pædagogikkens ånd og ellers på anskuelig vis kunne beskæftige os med noget levende, og se hvordan planter og urter spirede og groede. - Så kunne far måske også bedre have husets ærter og gulerødder i fred.

Lugearbejde i den gl. have.

Nu ligger der i begrebet "beskæftigelse" noget mere målrettet og konkret, end hvad der i almindelighed tænkes på ved glosen "leg" og ikke mindst når det gælder den tålmod-krævende havedyrkning. Den lå aldeles ikke for mig, så jeg byttede gerne min havelod bort for Marthas frimærkesamling, selvom beskæftigelse med frimærker jo ikke skabte den fysisk aktive leg, som jeg ellers foretrak.

For den, der med virkelig interesse lever med i havedyrkningens noget langstrakte "legeprogram" er havebeskæftigelsen en berigende form for leg. I de mere avancerede legesystemer som fx byggelegepladser, hvor den konstruktive leg er mer eller mindre

organiseret, indgår da også dyrkning af småhaver som en særlig legedisciplin, måske navnlig i forbindelse med "bygning af eget hus"-legen.

Den nye have nåede ikke i vor tid at få et, i almindelig forstand, spændende havemiljø. Så bortset fra småhaverne - der med deres botaniske mirakler pænt og tålmodigt ventede på deres tid - var der egentlig kun den farefulde mergelgrav og dens skrænter, der på en både pirrende og spændende måde kunne friste legegemytterne. Pirrende fordi vi vidste dens farlighed - spændende fordi der var vand. Af de fire naturelementer - jord, ild, luft og vand - har vandet altid haft en stærk tiltrækning på børn, og været en af de rigeste inspirationskilder i deres legeverden.

Med sine stejle skråninger på de tre sider og en fladere fjerde side, hvor vandet om sommeren var dækket af vandranunkel og pileurt, var mergelgraven ikke særlig egnet til småskibs- eller anden fladvandsleg. Når dertil kom vores store respekt alene for ordet "mergelgrav", så var det på et temmelig passivt niveau, at den var med i vores legerevier. Vi fiskede nok i den, og det var karruser og grundtlinge vi kunne være heldige at fange med vort hjemmelavede fiskegrej - en hasselkæp, et stykke sejl garn, en korkprop og en bøjet knappenål som fiskekrog. Det spændende var naturligvis, om vi 'fik bid' og om vi kunne præstere at få fisken i land med det primitive udstyr.

Det er altså ikke dramatiske eller fantasifulde legeoplevelser, jeg forbinder med "den nye have". Naturligvis blev der leget der - hvor finder børn ikke på at lege? Små spontane legesituationer som små oplevelser - et dun der kan flyve, en pind til at rode i jorden med, en sten der kan gøre ringe i vandet - opstod naturligvis også i "den nye have".

I min erindrings noget grovrastede billedverden bliver legeoplevelserne i den nye haves noget magre gestalt kun til grå skygger - måske lidt uskarpe i kanten.

Den lille have var et pilekrat. Om dets oprindelse kan jeg kun gisne. Muligvis har den for år tilbage været en pilehave, hvor man som en slags afgrøde dyrkede pileris til risgærder, tækkekæppe, stokke til indfletning i bindingsværk (forpagterboligen, den gl. præstegård var overkalket, stråtekt bindingsværk) til fletning af vidiekurve og andre vidiearbejder.

Haven lå hen som et lille vildgroet pilekrat, næsten udelukkende til glæde for os børn, der anså den for helt at være vort eget legeland, hvor vi kunne lege uforstyrret i et natur-sceneri uden veje og stier, væsensforskellig fra den gamle haves adstadige og den nye haves sterile legemiljø.

Her udspillede drengeromanernes "fiktions-lege" sig i et regie, som fortrinsvis favoriserede drengerollerne, (uden dog at diskriminere pigernes deltagelse i legene). Krattets sceniske

virkemidler kaldte især på traditionelle drengepartier, med forbilleder i alle tiders romanhelte som "Robin Hood" "Den sidste Mohikaner", "Gøngehøvdingen" og andre berømt heder inden for genren, og gav dem liv i pilekrattets spændende urskovs-sceneri.

Krattets små lysninger, der virkningsfuldt kunne illudere som "nybyggerland" i indianerskoven, eller som Robin Hood og hans mænds lejrplads i "Sherwoodskoven" de kunne også, når der ingen 'fjender' var på krigsstien og alt åndede fred og ro, være de små grønninger, hvor vi i afslappethed kunne græsse vore "hulkøer" og "pindeheste" og beskæftige os med de mere fredelige og stilfærdige legesysler, der afspejlede hverdagens liv omkring os.

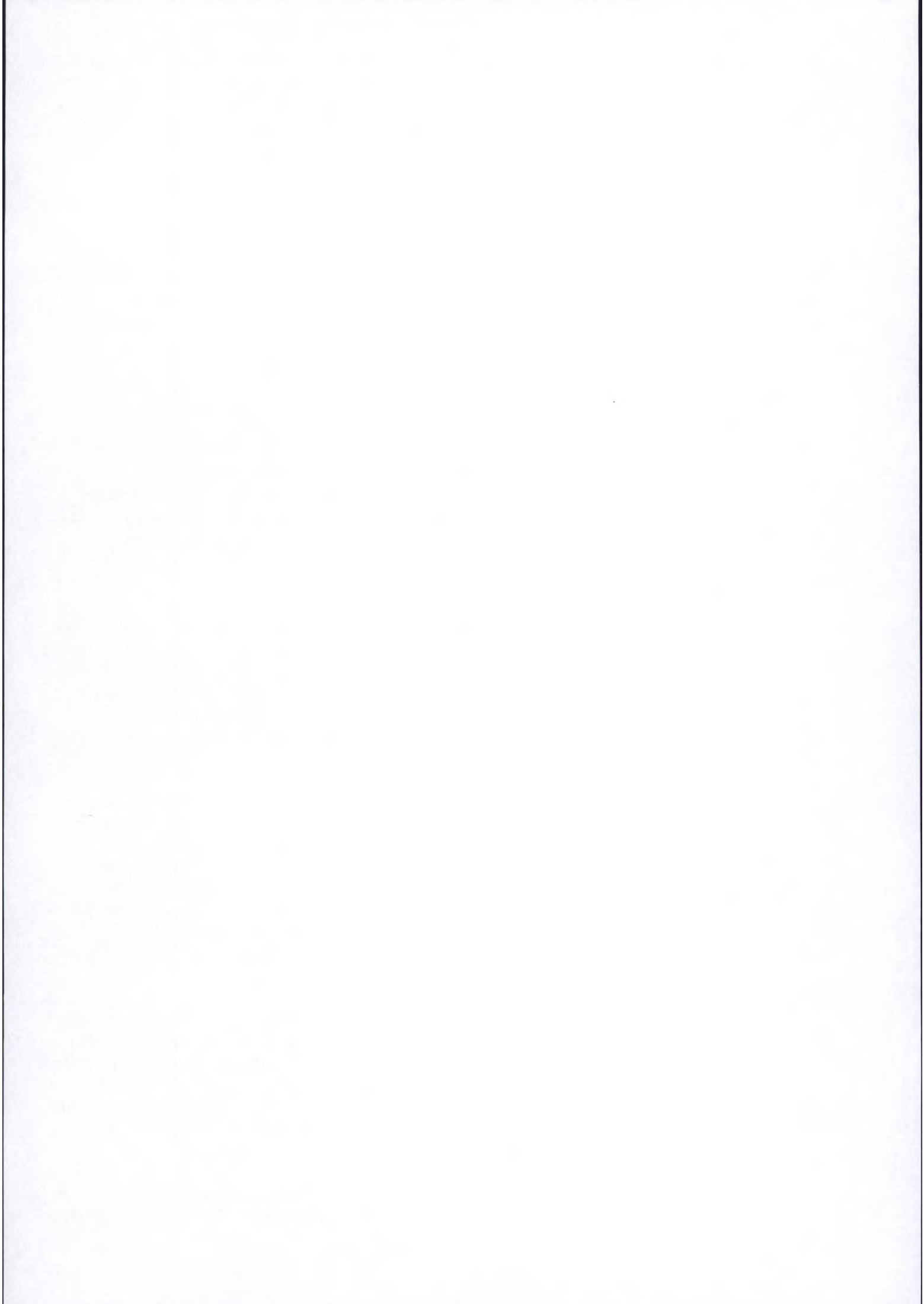
Som også navnet antyder var "den lille have" af en ret begrænset størrelse, men var da både stor nok og tilstrækkelig lønlig til at kunne holde på de små hemmelige og skjulte lege, som er så vigtige elementer i børns legetilværelse. Disse hemmelige eller skjulte lege, som ikke ganske var i overensstemmelse med gældende lov og orden, og som derfor ikke tålte for megen opmærksomhed, var i virkeligheden ret uskyldige foretagender som at ryge tobak, bruge skråtobak, nyde ulovligt organiseret frugt fra den gamle have og andre ligeså vovede idrætter. Men allesammen var de hemmeligheder, "den lille have" loyalt bevarede for os.

Og trængte man blot til at gemme sig bort fra hele verden, og være helt alene - måske for at få dulmet en tort man havde lidt og trøste sit mismod, måske for at drømme sig bort til strålende handlinger - ja, så skænkede den lille have os også den "usethed" det var nødvendigt at ty til, for ikke at få den barnlige blufærdighed krænket ved dumme og drillende spørgsmål og bemærkninger fra "de andre" og også fra de voksne.

Barneleg behøver ikke altid at være livlig og underholdende, den kan være stille og indadvendt (kontemplativ). Det er der mange voksne, der ikke rigtig forstår. De identificerer gerne leg med noget aktivt, kreativt eller idrætsligt og børn med hektisk røde kinder og skinnende øjne. De har glemt eller fortrængt deres egen barndoms behov for og trang til at være alene og uforstyrret med sine små sorger og skuffelser - eller måske forhåbninger - og simpelt hen slappe af, hvile og drømme. (Den stille legs mulighed forsømmes alt for ofte).

"Den lille have" var vort fristed og legeland. Det var næsten som haven selv var med i legen. Den kunne åbne sig for os, og lukke sig om os, som det bød sig fra leg til leg. Den fandt sig tålmodigt i, at vi hver sommer mishandlede den ved at stjæle grene og unge skud fra den til vore buer og pile. Men næste sommer stod den der igen med friske grene og nye skud parat til en ny sommer igen i leg med præstens mange børn.

"Lunden" var den gamle præstegårds oprindelige have. Den tilhørte egentlig præsten, men forpagteren, der boede i den gamle

præstegård - og som iøvrigt selv havde fået anlagt sin egen have med buske, blomster og urter - havde fået rådighed over lunden (bl. a. til sine ungkreaturer) mod at afstå arealet til "den nye have" til far. Vi børn mærkede dog aldrig at dette rådighedsforhold satte grænser for vores handlefrihed, så vi brugte lunden med samme frimodighed som forpagterens "unghøweder" gjorde.

Gennem mange år havde lunden fået lov at passe sig selv, og var som have betragtet gået i forfald. Dog langt fra på nogen uskøn måde. Et ukultiveret græsdække med høje gamle træer (Elmetræer måske) fik hele miljøet til at virke en kende mere patetisk end de øvrige tre haver, og ligesom stemte legens melodi i en særlig toneart, og gav legen i lunden sin egen facit.

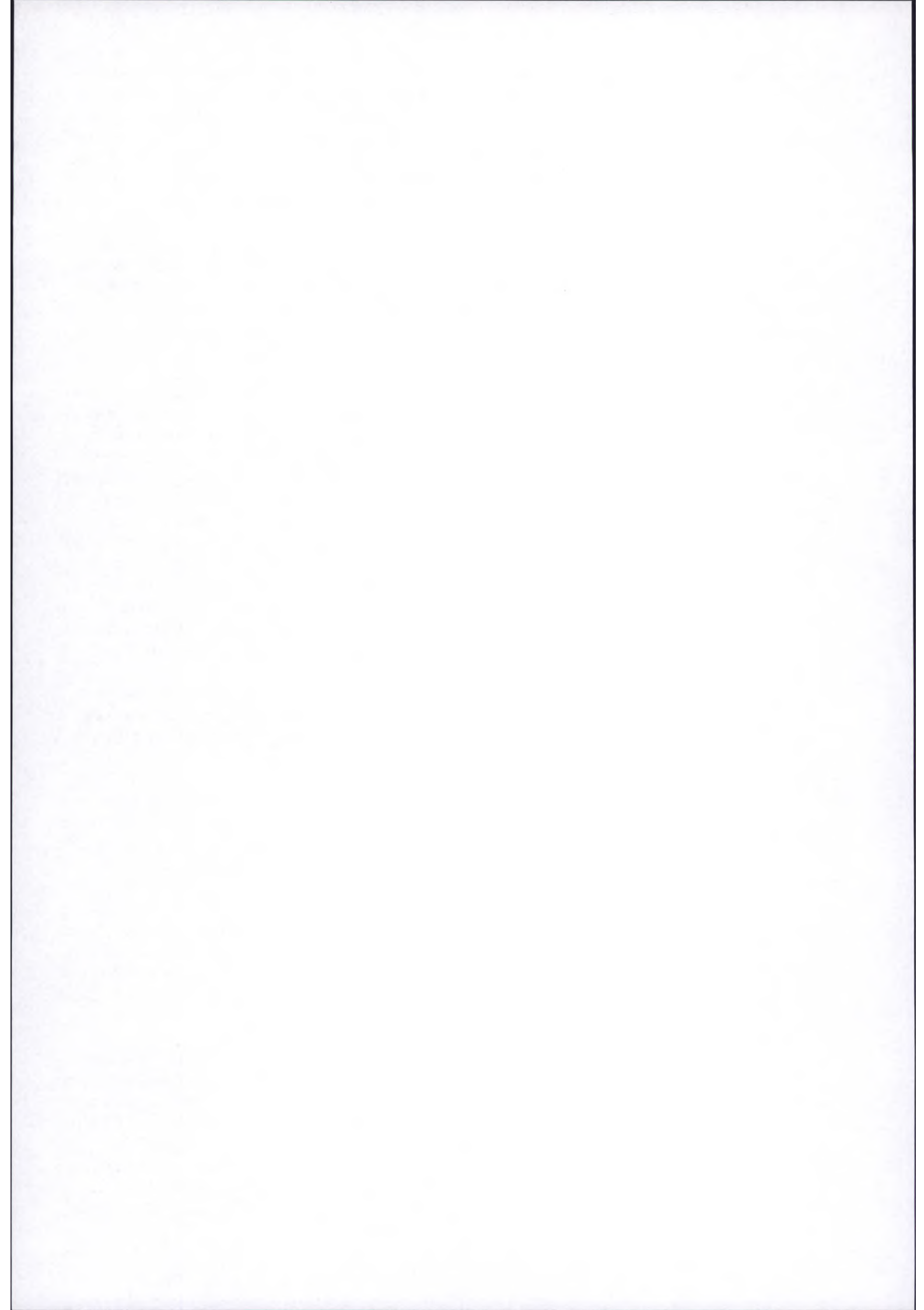
Der var vel et par hundrede meter mellem præstegården og lunden. Så godt som alle vore mest brugte legesteder lå for næsen af os lige omkring præstegården, så jeg tror der - mer eller mindre bevidst - har været særlige årsager til stede, når vi valgte at gå til lunden for at lege. Det var sjældent at nogen af os gik derhen alene - ikke fordi vi var bange - men lunden var ikke rigtig stedet for eneleg. Når vi derfor begav os derhen en eller flere sammen, så kunne anledningen måske være, at de utallige nærlegeteder vi var omgivet af, havde givet os en vis legemæthed, hvor lunden var i stand til at byde på nye oplevelser, til trods for at den i sig selv ikke virkede umiddelbart legeminded. Der lå måske også et stænk udflugtsfornemmelse i at drage af sted til et anderledes og ikke så "gennemspillet" miljø, som vore tre haver repræsenterede.

Det var derfor ofte med en uafklaret eller tåget legestrategi i tankerne vi drog af sted. Til tider med dukkevogn, legevogn og trillebør som udrustning, og ofte med en - vistnok af Martha opfundet "storkeleg" som idéballast.

Selv den mest målrettede ekspedition kan - når rette fristelser dukker op - blive ramt af en uimodståelig trang til at afvige fra den rette kurs mod målet. Og da vejen mod lunden førte forbi fristende legeudfordringer, kunne det af og til hænde, at ekspeditionen overhovedet ikke nåede frem.

Den første modstand ekspeditionen skulle overvinde var at forcere døren i brandmuren mellem stuehuset og staldbygningen. Den stride vestenvind kunne være så hård, at vi måtte være to om at åbne døren - en løftede klinken og en anden skød på med bagdelen - men så var vi også dem der vandt.

På den anden side af døren. Til højre i gavlen af staldbygningen fandtes det vi blufærdigt kaldte "et vist sted" - med andre ord vort "das" - som var et både selskabeligt og ganske betryggende "to huls das med låg". Når vi derfor i vintermørke oftest to i følge og bevæbnede med en flagermuselygte - efter lykkeligt at have overvundet den genstridige branddør - var nået sikkert i havn, og med lykten imellem os var "kommet på bedding på den tohuls" så var det så betryggende at være to, og i fællesskab holde mørkets

magter i ave ved højt og lydeligt at istemme "Dejlig er den Himmel blå" eller en anden ligeså opløftende og trøsterig sang.

Men hændte det, at man kom forbi ved dag og så døren lukket og den udvendige krog hængende slap og uvirksom ned, og man derfor anede besøgende derinde - ja, så var det djævlens der lo, hvis kroge på mystisk vis blev listet på (jeg kender i alt fald et par stykker der har været "dassefikserede"), og det var bagefter altid ganske svært at huske hvem det var, der havde fået djævlens til at le.

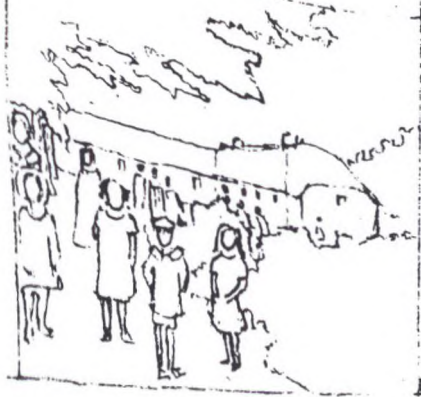
Videre kunne så ekspeditionen til lunden bevæge sig ned over "tørrepladsen" (hvor vi af og til "spillede pind" med de voksne) med stor fare for her at blive indfanget af "den lille haves" forførende trylleri, og ikke nå længere på den tur.

I stedet for turen over tørrepladsen kunne ekspeditionen svinge til højre - veisten om æ'nøs å nur'en om æ'swinhus - ned langs møddingsmuren. Men også her kunne vi blive fristede af en af de stationære legeudfordringer - selve møddingsmuren - som var en vinkelformet mur med en svagt tagformet betonafdækning. Nærmest æ'nøs var den vel en ca. 1/2 m høj, og på det mod nordvest faldende terræn nåede den en højde på mellem 1 1/2 og 2 m vil jeg tro. Muren var en helt uimodståelig udfordring til balancegang fra den laveste del til den højeste og tilbage igen. Børn har et utilsløret "balancekompleks". Et stykke tømmer på en byggeplads, en væltet træstamme i en skov, og her en mur er det næsten umuligt at få børn forbi på almindelig vis. - De vil og skal balancere. Det svarer ganske til hvad man kan kalde "fliserækkens tyranni", som også voksne kender til - hvor man absolut kun må træde på fliserne efter et eller andet system eller mønster. Man kan også kalde det for en slags "præstationsleg" og det er meget i familie med "at hoppe paradis".

Som andre børn lå vi naturligvis under for balancekomplekset, og som storkeunger med baskende vinger hen ad en tagryg balancerede vi med fægtende arme og kildrende underliv hen ad møddingsmuren med fare for at "dratte i" - og da næsten altid til den "bløde side".

Der var forskellig blødhed at dratte i. Lige fra den ydmyge halmfyldte halvtørre kvalitet til den sublime mer eller mindre letflydende konsistens, der naturligt nok samlede sig hvor terrænet var lavest, muren højest, balancegangen mest spændende og den søde kildren i underlivet stærkest.

At "dratte i" på de ydmyge steder var ikke så slemt, det kunne i almindelighed klares med en visk halm. Men skete det i den sublime del, måtte ekspeditionens videre fremrykning mod lunden standses, og sagen forelægges "den moderligt myndige stemme", der dog i almindelighed havde megen liberal forståelse for vore behov for spændende aktiviteter, og som godt kunne have det

Forpagterboligen.
"Lunden" til højre.

moralske mod til at afgøre sagen som "et hændeligt uheld", der nødtigt skulle gentage sig lige med det samme.

Lod ekspeditionen sig ikke overliste af møddingsmurens fristelser, så nærmede den sig nu "den gamle præstegård", hvor forpagterens smækfede, sort- og hvidbrogede foxterrier – "Krone" hed den - kunne skabe forvirring og standse fremrykningen ved et veritabelt overfald - i almindelighed dog kun "verbalt" omend i den højere decibel-klasse. Det krævede, vi ydede den vores tribut i form af søde ord og venlige klap, inden vi kunne fortsætte ind i lunden.

Der var en vis værdighed over lunden. Den var fra en tidligere tid. Træerne var både større, ældre og stivere end i de andre haver, og vi blev aldrig rigtig "dus" med den. Træerne stod som stive støtter og holdt afstand. Der var rigeligt med luft omkring dem, så vi havde en masse plads at røre os på. Enkelte af de gamle "stivnakker" tillod os dog, at vi kravlede i dem, men der var ikke rigtig humør i dem. Aktiviteten med disse "ærværdige gamle" var mindre højroset og mere afdæmpet end i de andre haver. Måske skyldtes det at der her var videre til væggene og lunden derfor manglede den "efterklang" som vi kendte så godt fra legen i den gamle have.

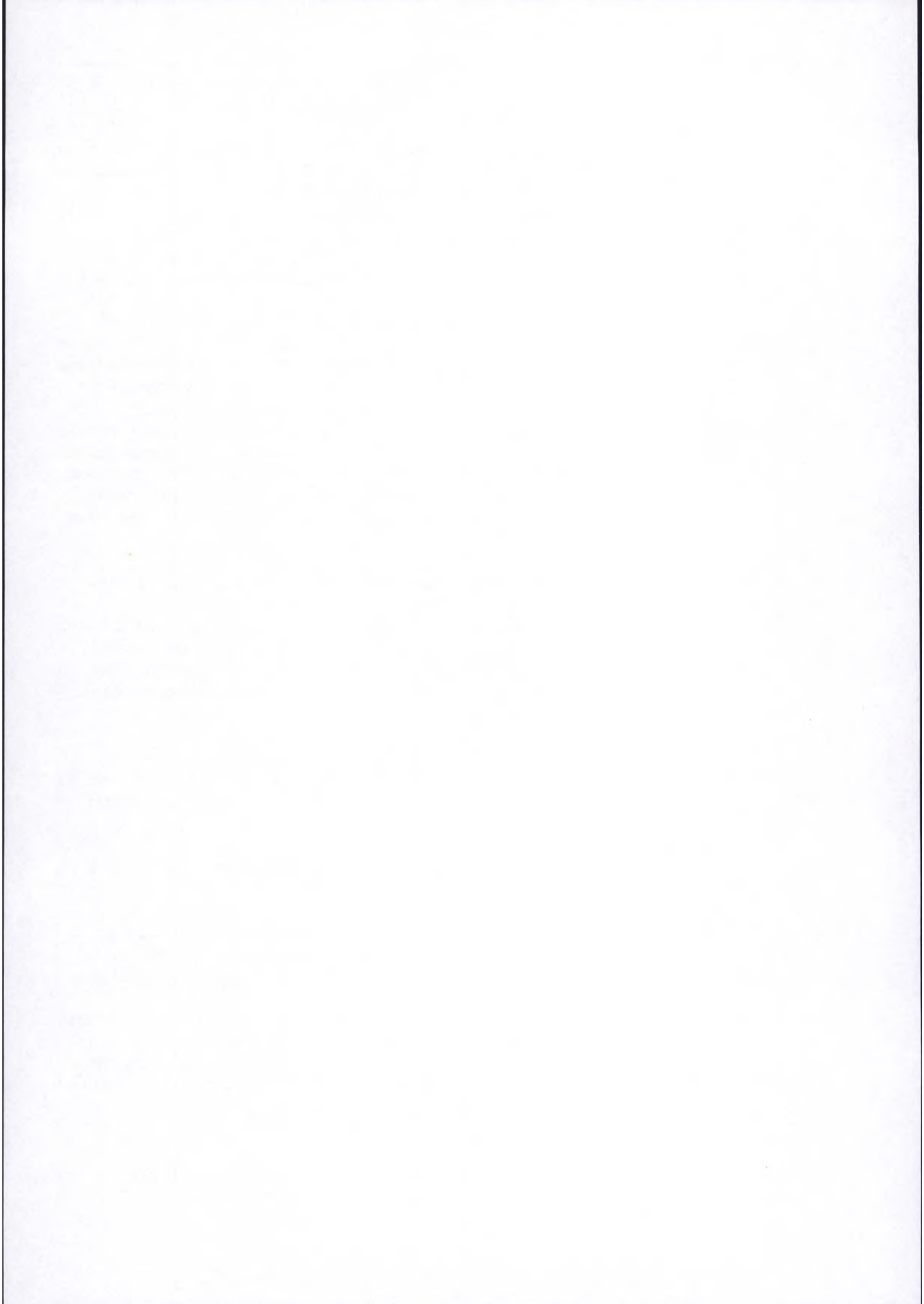
"Storkelegen" hørte til i lunden. Her kunne vi opføre vore ret omfattende storkereder af græs og småkviste uden at kompromittere noget egentligt havemiljø. Og så var der jo plads til at vi med baskende arme kunne flyve fra rede til rede. Men ligegyldigt om det var storkelegen eller andre lignende fiktionslege vi gik i gang med, så fik vi aldrig den respons i lunden, som i de andre haver.

Retfærdigvis må det dog siges at lunden havde andre legemuligheder at byde på. - Der skulle såmænd ikke så meget til, en lille forskydning i terrænet var nok til at sætte en aktivitet i gang.

Fra en indhegnet lavning - en "fenne" hed det - øst for lunden, hvor forpagterens "unghøweder" gik løse, strakte en lille flad grøft sig gennem lunden, for til sidst at flade sig helt ud til ingenting. Samtidig løftede den ene grøftekant sig mer og mer, og hvor grøften fladede sig ud, blev grøftekanten til et lille dige. Måske kun 50 til 60 cm højt, men tilstrækkeligt til at sætte noget i gang.

I de år vi boede i Lem blev der bygget baner ud over hele landet. Vi både hørte om og så billeder af jembanearbejdere, der med trillebør og tipvogn kørte sten og grus til jembanedæmningerne. Det lille dige i lunden var en oplagt "banevold". Trillebøren havde vi lige ved hånden, det samme var grus og jord - jembanebyggelegen var allerede i gang.

Et andet legeinitiativ, som diget opmuntrede til, var den sæsonbetonede legevirksomhed - "at stege kartofler". Når kartoffelhøsten var inde, og markerne flød med visne

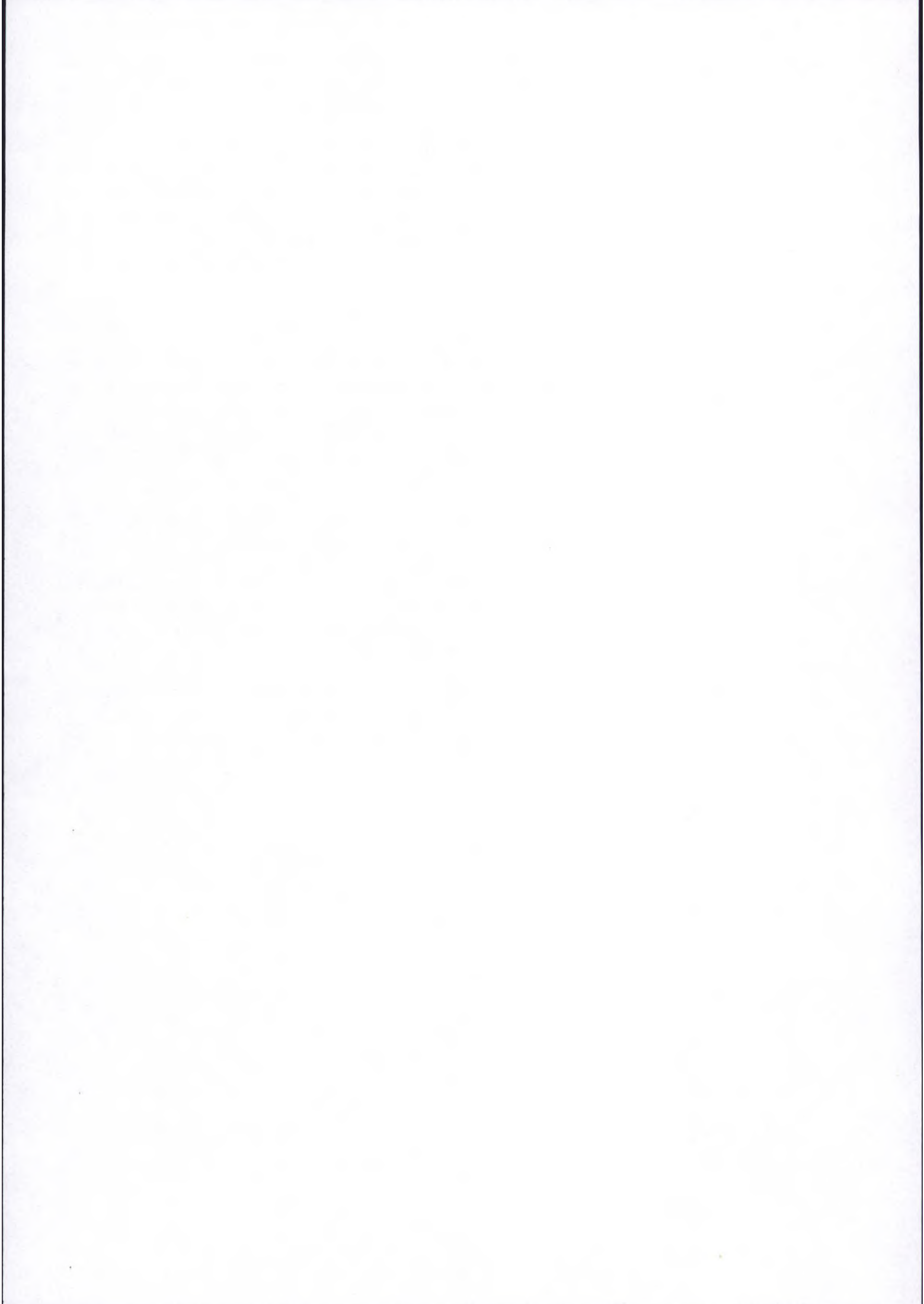
kartoffeltoppe og oversete kartofler, var det "de stegte" eller mere korrekt - "de brændte" kartoflers tid.

I almindelighed foregik kartoffelstegningen under voksen tilsyn i et bål på marken. Men hvorfor ikke være smart og bygge en "ovn" ind i vort dige og behandle kartoflerne der? - Et hul blev gravet ind i siden af diget. Et gammelt drænrør blev skorsten. Og ovnen var i vore øjne færdig til at modtage kartoflerne. Dem var det en nem sag at organisere, det var de visne kartoffeltoppe og småkviste også.

Hermed var så legens første akt ("den konstruktive") slut og anden akt ("hyggelegen") kunne begynde. Men ak! - Vi måtte revidere vore forventninger ovnen fungerede ikke! Det var som kartoflerne ikke ænsede hverken ovn eller ild. Efter timers forløb (det syntes vi da) var de lige så rå, om end lidt svedne i huden, som da de kom op af jorden. Hvis anden akt af "kartoffellegen" derfor skal rubriceres under glosen "leg" bliver det i hvert fald ikke under begrebet "hyggeleg".

Den legetilværelse i præstegården som jeg her har skrevet om, er fra a- til -z baseret på oplevelser, som jeg husker dem fra vores barndom i Lem for mere end 70 år siden. Men dels kan erindringsperspektivet naturligvis fortegne sig gennem årene, dels ved vi jo også at børns psykiske oplevelse af samme "fælles-leg" kan være vidt forskellig, uanset at legens fysiske ramme, dens substans er den samme.

Derfor føler jeg også, at det, der berettiger mig til at skrive om og filosofere over vore legeoplevelser i Lem præstegård er, at jeg ærligt erkender min subjektivitet i hvad jeg har skrevet.

Byplanhistoriske noter

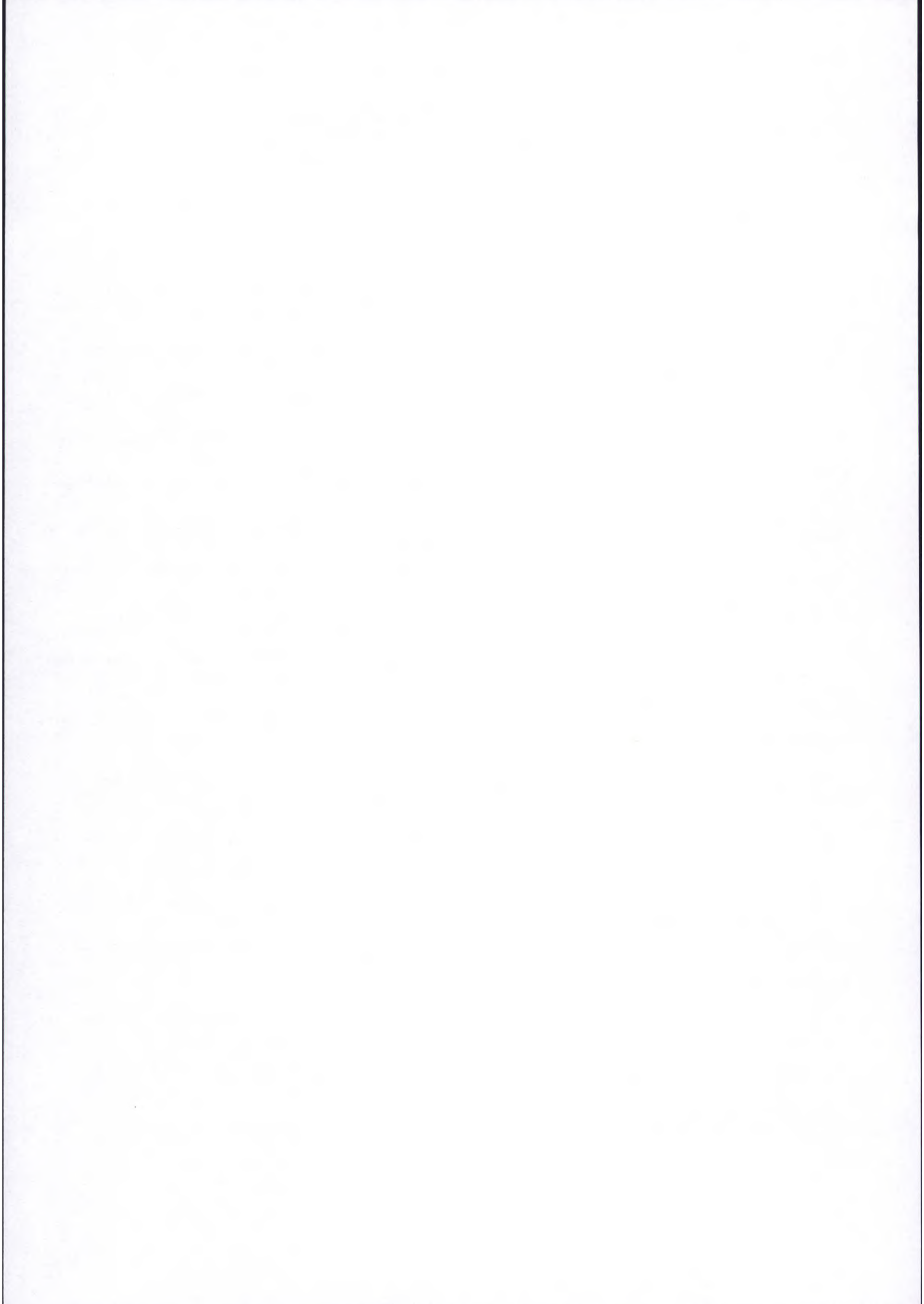
Noterne kan købes i Dansk Byplanlaboratorium for 50 kr. pr. stk. Ved forsendelse betales desuden porto og et ekspeditionsgebyr på 15 kr.

1. Udokumenterede optegnelser om et halvt århundredes levnedsløb af *Flemming Teisen*. 1985. 89 s.
2. Havneby på Rømø af *Jesper Termansen*. 1985. 37 s.
3. Athen-erklæringen oversat og kommenteret af *Ernst Kristoffer sen*. 1985. 20 s.
4. Bidrag til naturfredningens historie af *C. Blixencrone-Møller*. 1985. 74 s.
5. Tilbageblik af *Edmund Hansen*. 1985. 43 s.
6. Byplanhistoriske erindringer fra midten af 40'erne til begyndelsen af 50'erne af *Jesper Termansen*. 1986. 47 s.
7. Planlægningsgræsrodde af *Carl Evald Hansen*. 1986. 20 s.
8. Bag kulisserne - Køge Bugt-lovens politiske og administrative forspil af *Frank Bundgaard*. 1986. 55 s.
9. Lærestalernes Fælles Byplankursus 1955-69 af *Kirsten Andersen*. 1986. 45 s.
10. 20'ernes og 30'ernes byplanhistorie - indlæg fra seminar, juni 1986 red. af *Edmund Hansen, Lisbet Balslev Jørgensen og Ole Thomassen*. 1987. 41 s.
11. Værløse - en kommunes byplanhistorie 1944-74 af *Max Siegmundfeldt*. 1987. 69 s.
12. 40'ernes og 50'ernes byplanhistorie - indlæg fra seminar, juni 1987 red. af *Edmund Hansen mfl.* 1987. 77 s.
13. Med de venligste hilsener fra *Steen Eiler Rasmussen* red. af *Vibeke Dalgas*. 1988. 28 s.
14. Notat om Storkøbenhavns planlægning, 3. maj 1960. 1988. 38 s.
15. Industrikvarteret i Gladsaxe af *Vagn Isaksen, Edmund Hansen og Ella Bredsdorff*. 1988. 114 s.
16. De store vækstår - fra ca. 1960 og videre frem. Seminar, juni 1988 red. af *Sven Allan Jensen mfl.* 1989. 62 s.
17. De første landsplanår 1959-64 af *Kirsten Andersen og Erik Kaufmann*. 1988. 25 s.
18. Rødovre - træk af kommunens byplanhistorie af *Niels Fosdal*. 1989. 23 s.
19. Boligbyggeriet og boligområderne i by- og regionplanlægningen i vort århundrede. 4. seminar, juni 1989 red. af *Tim Knudsen mfl.* 1990. 86 s.
20. Københavns Kommune - humanitær byplanlægning 1940-70 af *Max Siegmundfeldt*. 1990. 57 s.
21. Fingerplanen - tilblivelsen oplevet fra gulvet 1945-50 af *Sven Allan Jensen*. 1990. 38 s.
22. Trafikken og byerne - udvikling og planlægning. 5. seminar, juni 1990 red. af *Edmund Hansen mfl.* 1991. 103 s.
23. Fra sommervilla til feriehytte - om århundredskiftets og mellemkrigstidens fritidsbebyggelser af *Nan Dahlkild*. 1991. 62 s.
24. Da miljøet kom til byen af *Bent Flyvbjerg*. 1991. 63 s.
25. Sommerhuset - fødsel og opvækst. 6. seminar, juni 1991 red. af *Elith Juul Møller og Poul Strømstad*. 1992. 60 s.
26. Københavnske generalplantilløb 1932-1958 af *Poul Lyager*. 1992. 63 s.
27. Byens offentlige rum. 7. seminar, juni 1992 red. af *Vibeke Dalgas og Poul Strømstad*. 1994. 84 s.
28. Forstæderne - bydannelse og byplaner. 8. seminar, juni 1993 red. af *Sven Allan Jensen og Poul Strømstad*. 1994. 66 s.
29. Lidt om fredningsplanlægning og om nogle af de menne sker, jeg mødte hen ad vejen af *H. H. Holden Jensen*. 1994. 64 s.
30. Det åbne land. 9. seminar, juni 1994 red. af *Kirsten Andersen og Elith Juul Møller*. 1995. 61 s.
31. Byfornyelse - fra gadegennembrud til integreret byfornyelse. 10. seminar, juni 1995 red. af *Kirsten Andersen, Sven Allan Jensen og Lisa la Cour*. 1996. 71 s.
32. Hovedstadsrådet 1. april 1974 - 31. december 1989. Erindringer 6 år efter af *Hugo Marcussen*. 1996. 27 s.
33. Ti år med en generalplanskitse 1958-1968 af *Poul Lyager*. 1996. 63 s.
34. Købstædernes byfornyelse. 11. seminar, 8. december 1995 red. af *Lisbet Wolters og Ole Winding*. 1999. 64 s.
35. Hovedstadsregionen i historisk tilbageblik. 12. seminar, juni 1996 red. af *Elith Juul Møller mfl.* 1997. 24 s.
36. Strandhaven - et kolonihaveområde bliver til lavt, tæt boligområde af *Kirsten Andersen*. 1997. 47 s.
37. Arkitektskolernes Byplanuddannelse 1930-1997. 13. seminar, maj 1997 red. af *Ole Winding mfl.* 1997. 70 s.
38. Byplanuddannelsen i Danmark 1930 til 1997. 13. seminar, 30. maj 1997 red. af *Inge Alstrup og Lisa la Cour*. 1998. 86 s.
39. Fra gamle dage til nutidens begyndelse - Overfredningsnævnets arbejde i årene 1962-1976 af *Johan Garde*. Ill. af *Kirsten Andersen*. 1998. 54 s.
40. Danmark under forvandling - De store planer og deres skæbne. 14. seminar, maj 1998 red. af *Kirsten Andersen og Elith Juul Møller*. 1999. 45 s.
41. Fyn - Regionen i midten. Regionplanlægningen fra kommunalreformen til lov om planlægning. 15. seminar, 28. maj 1999 red. af *Lisbet Wolters og Ole Winding*. 2001. 68 s.
42. Byplanhistorisk status ved årtusindskiftet - danske byers planlægning 1945-2000. 16. seminar, maj 2000 red. af *Inge Alstrup, Lisa la Cour, Kristian Larsen og Vibeke Dalgas*. 2001.
43. Æbø - Ældre byplanlæggere 1954-2000. Profiler samlet af *Kirsten Andersen*. 2001. 131 s.
44. Danske stationsbyer i byplanlægningens århundrede. 17. seminar, maj 2001 red. af *Poul Sverrild, Elith Juul Møller, Jens Johansen og Vibeke Dalgas*. 2001.
45. Lem Præstegård i Vestsalling. Betragtninger over børnenes legevirksomhed, udarbejdet i den regnfulde sommer 1987 af *Max Siegmundfeldt*. Red. af *Edmund Hansen og Vibeke Dalgas*. 2001. 22 s.

^ De første år - Byplanhistorisk Udvalg 1982-1999 af *Kirsten Andersen*. Red. af *Kirsten Andersen og Elith Juul Møller*. 1999. 71 s.

^ "Fingerplanen". Skitseforslag til egnsplan for Storkøbenhavn 1947. Fotografisk genoptryk m. engelsk resumé. 1993. 156 s. + udfoldningskort. 150 kr.

•Flere noter er under forberedelse.

ISSN 0900-3274
ISBN 87-90413-22-9